

פרספקטיבות פוליטיות 2017

פרק 1

עידן של משבר גלובלי והתנגדות

בעקבות המשבר הכלכלי העולמי של 2007–2009, העולם נזרק לעידן היסטורי חדש של מהפכה ומהפכת-נגד. המערכת הקפיטליסטית ברמה הגלובלית רחוקה מלהיחלץ מהמשבר החמור ביותר שידעה מאז ימי השפל הגדול. היא שרויה במשבר עמוק, רב-ממדי, שמשתקף בחוסר יציבות כללי ובהתפרצות רעידות-אדמה כלכליות, חברתיות ופוליטיות.

המעמדות השליטים, ממשלותיהם ומוסדותיהם כשלו בניסיונותיהם השונים – בדמות תוכניות כלכליות, מהלכים פוליטיים, אמצעי תעמולה, דיכוי מוגבר ואף פעולות צבאיות – להחזיר את המצב לקדמותו מבחינת המדדים הכלכליים ומבחינת היציבות והשליטה בהתפתחויות. היחסים הבינלאומיים התערערו באופן חד, עם עלייה בתחרות, במתיחות ובעימותים בין המעצמות הגדולות ובין המדינות הקפיטליסטיות הלאומיות בכלל. העולם שבוי במרוץ חימוש הרה"אסון ונתון לסכנה מוגברת של מלחמות אימפריאליסטיות וריאקציוניות, כמו גם לריבוי תופעות של טרור נגד המונים, לא מעט כתגובת-נגד ריאקציונית לדיכוי ולמתקפות האימפריאליסטיות של השנים והעשורים האחרונים.

האנושות מימיה לא הייתה עשירה יותר או בעלת אמצעים טכנולוגיים וידע מדעי מתקדמים יותר, אולם המשבר לווה בהתקפות מחודשות על תנאי המחיה, הקצין את ממדי אי-השוויון והעוני ברחבי העולם, הוביל למשבר הפליטים החמור ביותר מאז מלחמת העולם השנייה והעצים את המשבר האקולוגי על השלכותיו הקטסטרופליות.

מגמות אלו גררו בשורה של ארצות ניכור המוני מואץ מהמשטרים הפוליטיים וממפלגות מסורתיות, ואף הטלת ספק מוגברת בלגיטימיות השיטה הקפיטליסטית עצמה, לרבות מצד מדענים וכלכלנים "ממסדיים".

הזעם על המצב, הרדיקליזציה ההמונית ושאיפות מהפכניות קיבלו ביטוי בקיטוב פוליטי, בהתעוררות המאבק המעמדי של העובדים והעובדות, ובמאבקים המוניים היסטוריים שהגיעו לכדי משברים מהפכניים וסף-מהפכניים בשורה של ארצות. לאורך השנים האחרונות ראינו את מהפכות "האביב הערבי" במזרח התיכון ובצפון אפריקה ואת התקוממות המונים באיראן שקדמה להן, תנועות המונים נגד הצנע במערב, התקוממויות המונים באפריקה והמהפכה בבורקינה-פאסו, מאבקי עובדים עוצמתיים ומחאות למען זכויות דמוקרטיות, גלי שביתות חסרי-תקדים בסין, ההפגנות הגדולות אי-פעם על המשבר הסביבתי, התפתחות מאבקים נגד דיכוי לאומי והתפרצות מחאות המוניות נגד דיכוי נשים, להט"ב, שחורים, מהגרים ועוד. תנועת המחאה ההמונית הישראלית של 2011 והתפרצויות המוניות במאבק השחרור הלאומי הפלסטיני הושפעו מההתפתחויות הבינלאומיות.

משמעותית במיוחד העובדה שהמשבר הקפיטליסטי הספיק להצית תסיסה חברתית וזעזועים פוליטיים דרמטיים דווקא בלב העולם הקפיטליסטי המפותח, עם קושי גלוי מצד המעמדות השליטים להשפיע ולהטות לטובתם תוצאות של מערכות בחירות ומשאלים-עם, ועם התערערות של מערכות פוליטיות דו-מפלגתיות מאובנות. אל החלל הפוליטי שנפער על רקע המיאוס מהמפלגות המסורתיות נכנסים כוחות פוליטיים שמצליחים להתכתב עם הלכי הרוח האנטי-ממסדיים ועם הזעם המעמדי – עם ביטויים מסוכנים מימין בדמות טראמפ, להפן וכוחות ימין קיצוני שמרימים ראש, אבל גם עם ביטויים היסטוריים משמאל דוגמת התנועות שהתפתחו סביב קורבין, סנדרס, מלנשון או פודמוס.

חל זינוק ברור במידת העניין והצמא לרעיונות סוציאליסטיים ומרקסיסטיים, במיוחד בקרב המוני צעירים ברחבי העולם, מ"דור המילניום" ו"דור ה-Z", שמתמרדים נגד החברה פושטת-הרגל בה הם גדלים. קיים כיום פוטנציאל מוגבר לבניית כוחות

סוציאליסטיים ברמה הבינלאומית, והדבר משתקף גם בצמיחה היחסית, מבחינה מספרית ומבחינת השפעה, של כוחות ה-CWI, הארגון בו שותפה מאבק סוציאליסטי.

ארגון 'הפורום הכלכלי העולמי' הביע דאגה מהתמונה שעלתה משקלול מידע שנאסף לגבי היקף המחאות בעולם בעשורים האחרונים, ולפיה מאז 2010, בעקבות המשבר הכלכלי העולמי, התחוללה גאות במאבקים החברתיים בהשוואה ל"שני העשורים הקודמים שהתאפיינו בפעילות מחאתית מופחתת יחסית".¹ תהליכי הבשלה של מהפכה חברתית, ואל מולה גם של כוחות שונים של מהפכת-נגד, ניכרים ומותירים את חותמם על ההתפתחויות החברתיות והפוליטיות ברמה העולמית. עדיין לא מדובר ברמת הקיטוב שאפיינה את המשבר של שנות ה-1930, אולם התמורות הן בהיקף שמצליח לעורר חלחלה לא מוסתרת בקרב המעמדות השליטים. "קווי הדמיון לעולם שיצר את המהפכה הרוסית קרובים מכדי לאפשר שאננות", הזהיר המגזין 'אקונומיסט' בדצמבר 2016, שקרא בבהלה להכפיל מאמצים "לתקן את הבעיות הכי מובנות מאליהן של הקפיטליזם. רמות גבוהות של אי-שוויון מאיימות על היציבות. ריכוזיות כלכלית מאפשרת לחברות לסחוט רווחי שיא. רגולציית-יתר טורדת אנשי עסקים. תחיית הבולשביקיות כבר גובה מחיר נוראי". שלל האסטרטגים הקפיטליסטיים מגלים פסימיות קודרת ביחס לעתיד הצפוי למערכת שלהם. המסקנה של מנכ"לית הבנק העולמי כריסטלינה ג'ורג'ייבה היא כי "אנחנו נמצאים כיום בנקודה שבה הזעזועים תדירים יותר. משברים לא צפויים הם אולי דרמטיים יותר ממה שהיו בעבר [...] אם מסתכלים על השנים האחרונות, היה לנו משבר פיננסי, משבר כלכלי, משבר בגוש היורו, טרור, משבר גיאופוליטי, ואף מוסד או חברה לא מוכנים להתמודד עם יותר מזעזוע אחד בו-זמנית".²

ה-CWI נמנה עם הקולות המעטים שהזהירו מראש קונקרטיית מפני התפתחות "המיתון הגדול" בכלכלה העולמית. המשבר לא היה רק תולדה של תאוות הבצע של בנקאים אלא בעיקר נבע מחולשות מבניות: מאז שנות ה-1970, המערכת הקפיטליסטית מתאפיינת בקיפאון יחסי, עם נטייה לרמות נמוכות של צמיחה כלכלית, להתרחבות של פערים חברתיים, להתרוששות יחסית של ההמונים, וכתוצאה מכך גם להתערערות היציבות הכלכלית, החברתית והפוליטית. מעמד בעלי ההון בכלכלות המפותחות והמתפתחות נטה

---

¹ דוח הסיכונים הגלובליים 2016, הפורום הכלכלי העולמי, ינואר 2016 (פרויקט GDELT)
² TheMarker, יוני 2017

בעשורים האחרונים לחפש יותר ויותר אפיקים להשקעות רווחיות בקזינו של המגזר הפיננסי, ופחות בפעילות יצרנית בכלכלה הריאלית. המגזר הפיננסי התנפח לממדים אסטרונומיים והחתימה להעלאת שיעורי הרווח דחפה להפחתת רגולציה ולהיווצרות חובות בסיכון גובר. העמקת הניצול, פמפום אגרסיבי של אשראי והמשך הידוק האינטגרציה במערכת הגלובלית ("הגל השלישי" של הגלובליזציה שהחל בשנות ה-1980) איפשרו למערכת להתגבר רק זמנית על החולשות המבניות, לרבות חולשת כוח הקנייה של מעמד העובדים. עוד מאותו הדבר דחה במספר שנים את המיתון שהחל להתפתח בכלכלה העולמית בתחילת המילניום. אך הניגודים במערכת הגלובלית הוקצנו.

העשורים של הניאו-ליברליזם, הגלובליזציה המואצת והפיננסיאליזציה של המשק העולמי החריפו את ההתנגשות בין כוחות הייצור המשתכללים (כוח העבודה, מיומנות, השכלה, תשתיות, טכניקות הייצור) לבין יחסי הייצור האנכרוניסטיים, המבוססים על הבעלות הפרטית על אמצעי הייצור ועל המסגרת הצרה של מדינת הלאום. קריסת כלכלת הבועה לבסוף הובילה ל"מיתון הגדול" וגררה שלב חדש של מתקפה נרחבת על מעמד העובדים, שבנוסף לחיסול מישרות ופגיעה בתנאים במגזר הפרטי, נדרש באמצעות מדיניות צנע והתקפות על המגזר הציבורי לשאת בנטל החובות העצום ולממן מהלכי חילוץ והקלות לבעלי ההון. הפערים הכלכליים התרחבו עוד יותר. בארה"ב העשירה, לפי מחקר של הכלכלן תומאס פיקטי, הגידול בהכנסות המחצית התחתונה של הציבור לאורך 30 השנים האחרונות היה אפס, בעוד שהכנסות המאיון העליון זינקו ב-300%.³

השנים מאז המשבר הכלכלי של 2008 התבררו כשנים רווחיות במיוחד עבור רבים מהטייקונים העולמיים, שהמשיכו לגרוף רווחי עתק שעה שאי-השוויון טיפס לרמות גרוטסקיות. שמונה בני-אדם בלבד מחזיקים כיום בעושר השקול לזה שבידי מחצית האנושות.⁴ כדברי ארגון 'אוקספם', "בכל קנה-מידה, אנחנו חיים בעידן עשירי-העל... 1,810 המיליארדרים הדולריים ברשימת פורבס לשנת 2016, 89% מהם גברים, מחזיקים 6.5 טריליון דולר – אותה מידת עושר כמו 70% מהאנושות... הרחק מלחלחל מטה, הכנסה ועושר נשאבים כלפי מעלה בקצב מדאיג". המחצית הענייה יותר של האנושות נעשתה ענייה יותר

³ ניו יורק טיימס, דצמבר 2016

⁴ Oxfam, An Economy for the 99%, ינואר 2017

בבטריליון דולר מאז 2010, למרות הגידול באוכלוסייה, אך העושר שבידי אותו מועדון עשירי-על גדל ביותר מחצי טריליון דולר! הקפיטליזם של המאה ה-21 מצעיד את העולם חזרה לעבר ממדי אי-השוויון שאפיינו את המאה ה-19. המיתוס הניאו-ליברלי לפיו המערכת הקפיטליסטית הצליחה להביא בעשורים של מהפכת-הנגד הניאו-ליברלית לצמצום מהותי בהיקפי העוני בעולם, ולחילוץ המוני חסר תקדים מעוני קיצוני, מבוסס על אחיזת עיניים סטטיסטית. "קו העוני הבינלאומי" (IPL) של הבנק העולמי, שהופחת במונחים ריאליים מספר פעמים מאז הושק ב-1990, עומד כיום על סכום מגוחך של 1.90 דולר ליום, שגם במדינות העניות ביותר אינו מבטיח צרכים חיוניים ביותר של תזונה, בריאות וקורת-גג. כמעט מחצית מאוכלוסיית העולם חיה על פחות מ-2.50 דולר ליום. סדר-גודל של 20–40 מיליון בני-אדם ברחבי העולם מוחזקים בתנאי עבדות – יותר, מבחינה מספרית, מבשיאו של סחר העבדים האטלנטי! בה-בעת, נרשמת התרחבות בתופעות של עוני יחסי ומחפיר בקרב האוכלוסיות בכלכלות ה"מתקדמות".

אלא שההתנגדות הגוברת לממדי אי-השוויון העצומים ולצנע המתמשך הגיעה לרמה כזו שהיא מעוררת דאגה ממשית בקרב המעמדות השליטים, שמאבדים שליטה על מערכת מעוררת. אפילו קרן המטבע הבינלאומית (IMF), מעמודי התווך של הגלובליזציה וההגמוניה של האימפריאליזם האמריקאי ("קונצנזוס וושינגטון"), נאלצה להכות על חטא ולהתנער חלקית מהדוגמה הניאו-ליברלית: "במקום להביא צמיחה, חלק מהתוכניות הניאו-ליברליות הגדילו את אי-השוויון, שבתורו מסכן התרחבות בת-קיימא [...] הראיות לנזק כלכלי מאי-השוויון מעלות כי קובעי המדיניות צריכים להיות פתוחים יותר לחלוקה-מחדש [של העושר]", נכתב בגילוי-דעת של כלכלני הקרן ב-2016.⁵ אחד מהם אף אמר בראיון עיתונאי כי "המשבר הפיננסי הראה שהדרך בה נהגנו לחשוב לא יכולה להיות נכונה!" נגיד בנק אנגליה התריע בדצמבר 2016 כי בריטניה מתמודדת עם "העשור האבוד הראשון בתולדותיה מאז עשור שנות ה-1860". הוא הזכיר כי באמצע המאה ה-19, על רקע משבר ותהפוכות כלכליות וטכנולוגיות, "קארל מרקס שירבט בספרייה הלאומית הבריטית והזהיר מפני השד שמהלך אימים על אירופה, שד הקומוניזם". כיום "במקום תור זהב חדש,

---

⁵ "Neoliberalism: Oversold?", קרן המטבע הבינלאומית, מאי 2016

הגלובליזציה מזוהה עם שכר נמוך, חוסר ביטחון תעסוקתי, תאגידים ללא מדינה ואי־שוויון זועק". על הרקע הזה, "התמיכה הציבורית בשווקים פתוחים נתונה בסכנה"⁶.

הממשלות הקפיטליסטיות והבנקים המרכזיים בכלכלות הלאומיות הגדולות נדחקו מאז פרוץ המשבר במשק העולמי לזגזג בין תוכניות צנע ותוכניות קיינסיאניות, לצד מדיניות מוניטרית מרחיבה (ריביות אפסיות, צעדי "הקלה כמותית") בחתירה להחזיר אמפירית את שיווי־המשקל שאבד למערכת, כולל בניסיון לבלום התפתחות של זעם חברתי־מעמדי ורדיקליזציה פוליטית שהתנאים הקיימים מתדלקים בקנה־מידה המוני. ההתערבות בשווקים בתחילת המשבר לטובת חילוץ בעלי ההון והמערכת שלהם בלמה את הקריסה הפיננסית ומנעה "שפל גדול" חדש. אך בעוד שהיא הצליחה להביא לגאות מחודשת בבורסות, היא הסתכמה בהתאוששות זעומה בלבד של צמיחת התוצר, בפרט משום שלמרות הצטברות הון עתק בידי הטייקונים, השקעות ההון נמצאות בשפל בעשור החולף.

המערכת שקועה במשבר עודף־ייצור בעת שהביקושים הצרכניים הגלובליים מוסיפים להיות חלשים עקב חולשת כוח הקנייה של ההמונים, ולבעלי ההון אין כמעט אפיקים רווחיים להשקעה בכלכלה הריאלית – את הרווחים הם מצליחים לגלגל בעזרת ספקולציות במגזר הפיננסי או כתוצאה מירידת רמות השכר של מעמד העובדים ברמה העולמית. הצמיחה העולמית ב־2016 הייתה הנמוכה ביותר מאז 2010, על סף מיתון עולמי, ו־2017 צפויה להסתכם בקצב דומה, ללא שיפור משמעותי. ההערכה המקובלת כיום גם בקרב כלכלנים קפיטליסטים היא כי אין כל אופק להתאוששות מהותית במשק העולמי בשנים הקרובות, והסיכונים למיתון חוזר נותרים גבוהים על רקע הקיפאון בסחר העולמי (2016 סגרה שנה חמישית ברציפות של האטה בגידול), בוועות חוב עצומות (החוב העולמי נאמד בכ־330% מהתוצר העולמי), ההאטה החדה בצמיחה בסין ובכלכלות שהיו תלויות ביצוא חומרי גלם אליה, המשבר המתמשך באיחוד האירופי ובגוש היורו, והצמיחה המדשדשת בארה"ב. תחזיות מוקדמות יותר של כלכלנים קפיטליסטים שסין ושאר הכלכלות ה"מתעוררות" יספקו צינור חמצן למערכת העולמית התרסקו על סלעי המציאות.

---

⁶ [The Spectre of Monetarism](#), נגיד בנק אנגליה מארק קארני, דצמבר 2016

לסין, שמייצגת סוג ייחודי של קפיטליזם מדינתי, בגלל ההיסטוריה שלה ושרידי המערכת הסטליניסטית שמותירים כוח עצום בידי המדינה, היה מרחב פעולה רב יותר להתערבות בכלכלה בהשוואה לשאר המעצמות הקפיטליסטיות. תוכנית התמריצים הנרחבת שיזמה בתגובה למשבר במשק העולמי ריסנה את ההשפעות עליה ועל הכלכלות שייצאו אליה חומרי גלם, אך בדרך היא ניפחה דרמטית את החוב הלאומי של סין לכ-260% ביחס לתוצר ולא הצליחה למנוע האטה חדה בצמיחה הכלכלית. זו גררה כמעט מיידית האטה גם בכלכלות התלויות ביצוא לסין. הדיקטטורה של "המפלגה הקומוניסטית" בסין לא מצליחה לאזן את הסתירות העצומות במשק הסיני וצפויה להתמודד, אפילו כבר בשנים הקרובות, עם תרחיש של התמוטטות בועות פיננסיות, גלישה למיתון והתפרצות של תנועות המונים.

לצד סין, גם הכלכלה הרוסית במשבר, בהשפעת ירידת מחירי הנפט והגז, והעיצומים מצד מעצמות המערב לאחר סיפוח חצי האי קרים. חוסר היציבות הכלכלית ברוסיה מקרין על היציבות הפוליטית, עם מאבקי כוח גלויים במעמד השליט שם, וב-2017, לראשונה מזה חמש שנים נערכו הפגנות המוניות נגד פוטין.

ברזיל, הכלכלה הגדולה באמריקה הלטינית, גלשה בשנתיים האחרונות למיתון היסטורי, שהתאוששות ממנו נראית זעומה. עליית שלטון טמר, בעקבות הדחת הנשיאה דילמה רוסף ומפלגת ה-PT הסוציאלי-דמוקרטית לשעבר בידי כוחות מימין בפרלמנט, הביאה להקצנת ההתקפות הניאו-ליברליות על מעמד העובדים, כחלק מקידום ריאקציה כללית בחברה, לרבות התקפות על נשים ולהט"ב, ודיכוי פוליטי מוגבר. אלא שבאפריל 2017 המתקפה נענתה בשביתה הכללית הראשונה בברזיל מזה עשרים שנה!

אין באמת "איים של יציבות" בעולם כיום. האיחוד האירופי, שהיה במשך שנים מסמלי תהליך הגלובליזציה, עם התגברות החלקית בשנות הצמיחה על גבולות המדינות הלאומיות, מתמודד בעקבות המשבר הכלכלי העולמי עם כוחות צנטריפוגליים של תסיסה חברתית ולאומית שמלבה מחדש את הפירוד הלאומי בין מדינות ובתוך מדינות, ואף מאיימת להביא בעתיד להתמוטטות המיזם כולו. המעמדות השליטים באירופה ניצבים כמעט חסרי אונים מול התנופה הדרמטית של תנועות העצמאות בסקוטלנד ובקטלוגניה או מול תוצאות הצבעת ה"ברקזיט", שהייתה סתירת לחי גם לבעלי ההון הבריטים שהעדיפו הישארות באיחוד, ושבבסיסה הייתה הצבעת מחאה מעמדית (אף שחסר היה קמפיין שמאלי רחב שיספק לכך

ביטוי פוליטי הולם, כפי שקידמו חברינו מהמפלגה הסוציאליסטית באנגליה-וויילס ובסקוטלנד).

מדיניות הצנע הברוטלית, שהשליכה מיליונים למחוזות המצוקה, העוני והייאוש, העצימה את ההתנגדות לאיחוד האירופי, שהוביל את יישום סדר-היום הניאו-ליברלי ברחבי היבשת. המגמה ניכרת בקרב ההמונים הן בכלכלות העשירות יותר, בהובלת בריטניה, גרמניה וצרפת, והן בכלכלות המרוששות, דוגמת אירלנד, מדינת ספרד ובמיוחד יוון, החווה שפל כלכלי על רקע שעבוד להסדר חוב ניאו-קולוניאלי. סקר אירופי מקיף שפורסם באפריל 2017 מעלה שבשורה של מדינות אירופיות, רוב הצעירים בגילאי 18–34 היו מוכנים "להצטרף להתקוממות רחבת-היקף נגד הממשלה!" (מעל 60% ביוון, באיטליה, במדינת ספרד ובצרפת, מעל 50% בצ'כיה, בוויילס ובאירלנד).⁷

את המערכת המעורערת האירופית זיעזע גם גל הפליטים מהמזרח התיכון ומאפריקה, שהגיע לשיא ב-2015. חלק הארי של מבקשי המקלט הגיעו ממוקדי מלחמה, במיוחד מסוריה, מעיראק ומאפגניסטן – במידה רבה חלק מהמורשת של מעצמות אימפריאליסטיות שסייעו לרושש ולהחריב את אותן ארצות. שנת 2016 הייתה הקטלנית ביותר בים התיכון אי-פעם, עם מעל 5,000 בני-אדם מכל הגילאים שטבעו למוות שעה שניסו להגיע לחופי אירופה⁸, ולאורך השנים הבאות עשויים להתפתח משברי פליטים המוניים חדשים על רקע המשברים החריפים בעולם הניאו-קולוניאלי. מדינות אירופה קולטות רק שבריר מסך הפליטים ושיעור מזערי מהאוכלוסייה האירופית: סדר-גודל של 0.2% מאוכלוסיית האיחוד ב-2015 ושיעור נמוך בהרבה ב-2016 (בהשפעת הגבהת המחסומים לעצירת ההגירה, לרבות ההסכם בין טורקיה לאיחוד האירופי). שעה שמבקשי מקלט ומהגרים משמשים שעיר-לעזאזל שמואשם בבעיותיו של הקפיטליזם האירופי, אין ספק שכניסתן של אוכלוסיות חדשות עניות ומרוסקות, ללא מענה הולם מבחינת מישרות, דיור, שירותים חברתיים ותשתיות – אלא להפך – יוצרת מירוץ אגרסיבי יותר לתחתית בקרב מעמד העובדים. כתשובה לגורמי ימין קיצוני שניזונים מהפחד שיוצר המירוץ הזה, הארגון שלנו ברמה הבינלאומית מקדם מאבק סביב תוכנית פוליטית להבטחת זכות למקלט, זכות לעבוד ולהתאגד, שכר שווה על עבודה

⁷ QZ, אפריל 2017

⁸ הארגון הבינלאומי להגירה (IOM), ינואר 2017.

שווה והשקעה מסיבית ביצירת מישרות ובתשתיות הולמות, תוך מימון בעזרת העלאת המיסוי על ההון והלאמות.

העלייה בפיגועי טרור נגד אזרחים בלב אירופה, מידי גורמים סלפיים-ג'האדיסטיים, נוצלה גם היא להסלמת ההתקפות נגד אוכלוסיות מהגרים ופליטים ומיעוטים מוסלמיים. מלכתחילה העמקת אי-השוויון, אפליית המיעוטים והסתה אסלאמופובית מילאו תפקיד בניכור הקיצוני של יחידים שנדחקו לזרועות הימין האסלאמיסטי הפונדמנטליסטי. על רקע ההתפתחויות האלו הוגבהו חומותיו של "מבצר אירופה" ואמנת שנגן, שהבטחתה לגבולות פנימיים פתוחים אינה מעשית כעת בעיני המעמדות השליטים ביבשת, הופרה.

ניגודי האינטרסים הלאומיים בין המעמדות השליטים האירופיים, שבלטו גם בתקופות צמיחה, מקצינים בהשפעת המשבר הגלובלי והאירופי. למעצמות האירופיות יש עדיין אינטרס ברור להגן על האיחוד האירופי ומוסדותיו ולהמשיך לקדם את תהליך האינטגרציה האירופית בתחומים שונים כדי לחזק את כוחן ברמה העולמית. בכל זאת, המשך התפתחות המשברים הכלכליים, החברתיים והפוליטיים ביבשת עוד יוסיף לטלטל ולשסע את האיחוד על בסיס לאומי. נכון שחזרה למציאות של עימותים צבאיים בין המעצמות הקפיטליסטיות המערביות באירופה מופרכת בשלב הנוכחי, אולם אין זה אומר שהפוטנציאל העתידי להידרדרות כזו אוין לחלוטין, שהרי עליית כוחות ימין קיצוני משוללי רסן ברחבי אירופה עלולה להוביל בדיוק לשם, אם מעמד העובדים וההמונים באירופה לא יתערבו כדי לחסום את הנתיב הזה.

במקום שהמאה ה-21 תתאפיין בעלייה בשוויון ובהתקרבות ושקיעת שסעים ברמה הגלובלית, הקפיטליזם, למרות האופי הגלובלי של הכלכלה כיום, הוכיח כי אינו מסוגל להתגבר על הפרדות הלאומיות ההיסטוריות במישור הכלכלי והמדיני. המשבר היסודי במערכת כופה למעשה דווקא מגמה הפוכה, עם עלייה במתיחות בין מדינות לאומיות והתעוררות מחודשת ותקיפה של שאיפות לאומיות של מיעוטים גם במדינות הקפיטליסטיות המפותחות, במקביל להחרפת שסעים לאומיים ברחבי העולם הניאו-קולוניאלי. הרעיונות של אוטונומיה לאומית או מדינה לאומית עצמאית נוטים להיתפס יותר בקרב עובדים וצעירים ממיעוטים לאומיים כדרך מעשית להימלטות מהיבטים של דיכוי ומפגיעה מתמשכת בתנאי המחיה. זהו גם המצב בסקוטלנד ובקטלוגניה, בהן השכבות הלוחמניות יותר של מעמד

העובדים מזדהות עם הדרישה לעצמאות. במקרה של קטלוגיה, הניסיון של מדינת ספרד לטרפד פיזית את משאל העם דירבן עוד יותר את התנועה לעצמאות והצית משבר עם יסודות מהפכניים.

השאלה הלאומית נעשית כיום עוד יותר קריטית מבעבר עבור המאבק בקפיטליזם ועבור המהפכות החברתיות העתידיות בין אם מדובר במזרח התיכון, באפריקה, בסין או בלב העולם הקפיטליסטי המפותח באירופה. לגישה שגויה לשאלה הלאומית הקונקרטי כפי שהיא מתפתחת בכל מקום ובכל תקופה עשויות להיות השלכות מכריעות. כך לדוגמה, תמיכה מצד קורבין בזכות הגדרה עצמית לסקוטלנד הייתה עשויה לשנות את תוצאות הבחירות ולאפשר לו להשיג את הרוב הדרוש להרכבת ממשלה בבחירות לפרלמנט ביוני 2017. השמאל המרקסיסטי מגן על הזכות להגדרה עצמית של לאומים מדוכאים ואף תומך מפורשות במימוש הרעיון – בהקשר סוציאליסטי – בנסיבות מסוימות, בהתאם לעוצמת השאיפות להיפרדות לאומית בקרב מעמד העובדים ולאופי העימות הלאומי (למשל המאבק הפלסטיני לעצמאות על רקע דיכוי לאומי וכיבוש ונישול קולוניאליים). מבלי להשתחרר מהמערכת הקפיטליסטית, השגת אוטונומיה לאומית ואפילו מדינה לאומית נפרדת לא תוכל בשלעצמה לאפשר להמונים להשתחרר ממשבר כלכלי-חברתי וגם משעבוד לאומי, כפי שממחישות לא רק הדוגמה הטרייה של דרום-סודאן אלא אפילו של יוון ה"עצמאית" המשועבדת. בניגוד לכוחות לאומניים פרו-קפיטליסטיים, המייצגים למעשה את שאיפות האליטות הלאומיות המקומיות וזורעים פירוד לאומי ואשליות, רק מעמד העובדים – שבקטלוגיה אירגן שביתה כללית וניצב בחזית ההתנגדות לדיכוי המשטרתי של משאל-העם ב־1 באוקטובר 2017 – מסוגל להוביל מאבק בנתיב לשחרור לאומי אמיתי, כחלק ממאבק חוצה גבולות ושסעים לאומיים לשחרור חברתי על בסיס עולם סוציאליסטי.

מתחים בין-מעצמתיים

היבטים מסוימים של תהליך הגלובליזציה נמצאים בשנים האחרונות בנסיגה, שעה שצמיחת הסחר העולמי, שהייתה המנוע הראשי שלו, נמצאת בהאטה חדה מאז 2008. ארגון הסחר העולמי (WTO) מתרעם על כך שבשנים האחרונות, בהובלת ממשלות ה-G20, יושמו אלפי צעדים להגבלת פעילותם של תאגידים זרים. בארה"ב, טראמפ, בניסיון לפייס זעם מעמדי, מבטיח לנקוט מדיניות מגן כלכלית ולכאורה להחזיר פסי ייצור שהועברו לחו"ל. החזרת

מפעלים תהיה מלכתחילה מהלך מורכב למדי בתנאים שבהם שרשראות ייצור ואספקה מתפרסות כיום לעיתים בין כמה וכמה מדינות. אך בנוסף, מישרות ייצור רבות בארה"ב אבדו כתוצאה מתהליכי אוטומציה, וניסיון לאלץ תאגידיים להחזיר מישרות של ייצור תעשייתי מארצות שבהן כוח העבודה זול יותר עשוי לדרבן דווקא השקעה מוגברת באוטומציה. כפי שצינו בפייננשל טיימס, ניסיון כזה "סביר להניח ייצור עבודה עבור רובוטים שיישבו בארה"ב ולא עבור עובדים".⁹ טראמפ מאיים לפתוח במלחמות סחר עם סין ומקסיקו, שתי שותפות הסחר הגדולות של ארה"ב. הפרשן הכלכלי מרטין וולף הביע דאגה מכך שהעימות של הממשל האמריקאי עם מקסיקו עוד עלול להוביל "להעברת השלטון שם [במקסיקו] לידי פופוליסט שמאלי!"¹⁰

טראמפ ביטל מייד עם כניסתו לבית הלבן את הסכם "השותפות הטרנס-פסיפית" (TPP), שנחשב להסכם הסחר הגדול בהיסטוריה, ועתידם של הסכמי סחר בינלאומיים נוספים לוט בערפל. המעמדות השליטים חוששים שצעדים פרוטקציוניסטיים בכלכלות הלאומיות, שמיטיבים עם תאגידיים מקומיים על פני זרים, יחריפו את הבעיה, אך הם נמשכים בכיוון הזה, שכן ממשלות מנסות לרכך את ההשפעות המקומיות של המשבר הגלובלי ולהתגבר על משברים מקומיים. מנכ"ל ארגון הסחר העולמי טען כי ההאטה הדרמטית, כלשונו, בסחר העולמי "מדאיגה במיוחד בהקשר של הסנטימנט הגובר נגד הגלובליזציה", שעשוי להשפיע על מדיניות ממשלתית.

הגלובליזציה המואצת עד להתפרצות המשבר במשק העולמי התחוללה תחת ההגמוניה של האימפריאליזם האמריקאי. אף שארה"ב נותרה בינתיים האומה החזקה ביותר במערכת הבינלאומית מבחינה כלכלית, פוליטית וצבאית, מאזן הכוחות העולמי השתנה. באופן סמלי, בוועידת 'הפורום הכלכלי העולמי' בינואר 2017 בדאבוס שבשווייץ, שהוחרמה בידי טראמפ, נשיא סין שי ג'ינפינג הגיע לראשונה ומיצב דווקא את סין כאבירת הגלובליזציה. ממשל טראמפ מנער את הסדר הגיאופוליטי העולמי, כשבין השאר הוא הטיל בספק את נחיצות ברית ההגנה הצבאית של נאט"ו שנותרה מימי המלחמה הקרה, ובירך על הברקזיט ולמעשה על התערעורת האיחוד האירופי. בתגובה אמר יו"ר היורוגרופ (פורום שרי האוצר של גוש

⁹ פייננשל טיימס, ינואר 2017
¹⁰ פייננשל טיימס, ינואר 2017

היורו) כי "תמיד אמרנו שאמריקה היא ידידתנו הטובה ביותר. אם אין כך הדבר יותר, אם זה מה שעלינו להבין מדונלד טראמפ, אז כמובן שאירופה תחפש ידידות חדשות. סין היא מועמדת חזקה ביותר לתפקיד הזה".¹¹

עוצמתה של ארה"ב נמצאת בנסיגה יחסית בעקבות המשבר הכלכלי, ההרפתקאות הצבאיות של ממשל בוש הבן (על השלכותיהן הכלכליות והפוליטיות, ובפרט על דעת-הקהל האמריקאית), התחזקותן של מעצמות יריבות והתערעורתן של משטרים ניאוקולוניאליים פרו-אמריקאיים. חלקה של ארה"ב בתמ"ג העולמי צנח לשפל של כ-16% בשנת 2016 (PPP), במקום השני אחרי סין שאחראית לכ-18%¹². עם זאת, הן במונחי תמ"ג לנפש והן במונחי כוח צבאי, סין משתרכת הרחק מאחורי ארה"ב. למעשה, את המערכת הקפיטליסטית-אימפריאליסטית ה"חד-קוטבית" החליף עולם "רב-קוטבי", שבו מספר מעצמות קפיטליסטיות מתגוששות ביניהן על שליטה באזורים נרחבים בעולם – בפרט עם התעצמות האימפריאליזם הסיני, שהולך ונעשה תקיף יותר, במיוחד תחת שלטון ג'ינפינג מאז 2012; וגם עם חתירה אגרסיבית יותר מצד רוסיה להגן צבאית על האינטרסים שלה מול מעצמות המערב (אף שהדבר מתרחש על בסיס כלכלי מעורער).

חסידי הניאו-ליברליזם והגלובליזציה הקפיטליסטית טוענים שאם רק המדינה תסיר עוד חסמים בפני ההון הגדול ו"תפרק ריכוזיות" במשק הלאומי, כלכלת השוק תוכל לשרת באופן מיטבי את כלל החברה; ברמה העולמית, הם הבטיחו במשך עשורים כי הסחר העולמי יוביל לעידן של אינטגרציה גוברת שתשים קץ לניגודים הלאומיים ולסכנת המלחמות. אולם המערכת הקפיטליסטית המודרנית, כפי שלנין תיאר כבר לפני כמאה שנה¹³, היא מונופולית מטבעה, היא מתאפיינת בריכוז כוח עצום בידיים של תאגידי ענק ובנטייה לחיסול תחרות ברמה הלאומית. מנגד, בו-זמנית, היא מתאפיינת דווקא בנטייה להקצנת התחרות בין קבוצות הון דומיננטיות ברמה העולמית, כשכוחה של מדינת הלאום הקפיטליסטית משמש להגנת האינטרסים של ההון הלאומי, וספציפית להשגת שליטה מירבית באזורים שונים, ובמיוחד לצורך הבטחת אפיקי השקעה רווחיים בחו"ל דרך ניצול כוח עבודה זול, ניצול שווקים, השגת חומרי גלם וכו' – אימפריאליזם.

¹¹ ניו יורק טיימס, ינואר 2017

¹² על בסיס אומדני קרן המטבע הבינלאומית, אוקטובר 2016

¹³ 'אימפריאליזם: השלב העליון של הקפיטליזם', לנין, 1916

הסתירה הבסיסית הזאת במערכת הקפיטליסטית העולמית, של נטייה להחרפת הניגודים הבינלאומיים, שנחשפת בצורה חדה בעיתות של משבר כלכלי עמוק, היא שהניעה בשורה התחתונה, ובאופן שורשי יותר מהאידיאולוגיות השונות, מירוצ' חימוש מפלצתי ואת נהרות הדם של מלחמות העולם. המלחמה הקרה בין הקפיטליזם האימפריאליסטי לבין המערכת הסטליניסטית ריסנה במידה מסוימת את המאבקים הבינ־אימפריאליסטיים, שעה שאיומי ההשמדה ההדדיים בין שני הגושים התנפחו לממדים קטסטרופליים. עם התמוטטות הסטליניזם כמעצמת־על וסיום המלחמה הקרה, חסידי הקפיטליזם הבטיחו שוב עידן של גשוג ושלוש עולמי; פוקויאמה הכריז על "קץ ההיסטוריה" (קץ המאבק בין צורות ממשל חברתיות שונות). ההתפתחויות בעולם מתחילת המילניום ריסקו את התזה הזאת.

הסתירות בתהליך הגלובליזציה על בסיס קפיטליסטי הובילו להעמקת אי־השוויון והניגודים המעמדיים וכאמור להחרפת מתחים בין מדינות לאומיות. באופן אירוני, הגלובליזציה של העשורים האחרונים הביאה איתה דווקא מאמצים מוגברים לעקוב ולהטיל מגבלות חדשות על תנועת בני־אדם. עד לפני שני עשורים בלבד, חומות ארוכות באזורי ספר מרוחקים היו עניין נדיר ביותר¹⁴. עם תום מלחמת העולם השנייה היו בעולם בקושי 5 חומות גבול ומספרן טיפס ל־15 עד 1990. בשנים שחלפו מאז נפילת חומת ברלין חל זינוק חסר תקדים. כיום מדובר על כ־70! המגמה תפסה תאוצה בהשפעת "המלחמה העולמית בטרור" שהוביל ממשל בוש הבן, ובהשפעת התפתחות המשבר במערכת הקפיטליסטית הבינלאומית בשנים האחרונות, במיוחד עם ניסיונות להגביל הגירה של מבקשי מקלט ומהגרי עבודה. לא רק התוכנית הדמגוגית של טראמפ להרחבת המכשול על גבולה הדרומי של ארה"ב: שורה ארוכה של מדינות מקדמות הקמת מכשולי גבול משמעותיים חדשים, וגם מדינת ישראל נמצאת בתהליך מואץ של התבצרות מאחורי חומות וגדרות מאז העשור שעבר. כך נראית מערכת שאינה מסוגלת לספק הזדמנויות שוות ומענה לצרכים הבסיסיים ביותר עבור כלל בני־האדם.

'מדד השלוש העולמי'¹⁵, שאומד רמות ביטחון אישי, מיליטריזציה והיקף עימותים בין־לאומיים ופנים־לאומיים, הידרדר לשפל בשנים שחלפו מאז המשבר הכלכלי של 2008,

---

¹⁴ [Business Insider, 'Why walls won't work' נובמבר 2016](#)
¹⁵ [מדד השלוש העולמי 2016 \(GPI\)](#), המכון לכלכלה ושלוש (IEP), יוני 2016

השנה בה נערך לראשונה. פרויקט 'שעון יום הדין'¹⁶ של מדעני גרעין, המתריע על הסכנות לקטסטרופה כלל-אנושית, הכריז על הזזת המחוגים ל-2 וחצי דקות לחצות, הציון הגרוע ביותר מאז 1953. המאה ה-20 ראתה את הזוועות הקשות ביותר שידעה האנושות מימיה, אך בזמנית ראתה גם שיפור חד בפועל במידת הביטחון האישי הממוצע בעולם בעשורים שלאחר מלחמת העולם השנייה (מבחינת הסיכויים של אדם למות כתוצאה מעימות צבאי, מטרור או מרצח). אלא ששיפור זה התרחש בתקופות של צמיחה כלכלית יחסית ובצל איומי התופת של דוקטרינת 'השמדה הדדית מובטחת' (MAD) בין מעצמות הגרעין. נטייה לראייה חד-צדדית של מהלך ההיסטוריה מייצרת חזון-תעתועים, כאילו מדיניות הרתעה מטורפת זו ממלאת תפקיד חיובי בקידום הביטחון הגלובלי. המאה הקודמת הראתה בצורה החדה ביותר את הפוטנציאל להתפתחות הן לעבר שלום עולמי והן לעבר שקיעת האנושות, אך על בסיס הקפיטליזם הנתיב הראשון נותר חסום והנתיב השני חוזר ונעשה מדרון חלקלק בעידן של משבר עולמי.

תקופת המלחמה הקרה ייצגה מצב יוצא-דופן ביחסים הבינלאומיים, שריסן כאמור את היריבויות הבין-אימפריאליסטיות. כיום במצב "קלאסי" יותר, המאבק בין מעצמות העולם הקפיטליסטיות על אינטרסים כלכליים ואזורי השפעה נעשה אגרסיבי יותר, כפי שהדבר מתבטא בהסלמה במתיחות סביב מוקדי עימות בסוריה, במזרח אירופה, בים סין הדרומי ובכלל בעימותים במישור הכלכלי, התעמולתי ובמרחב הסייבר. לא סביר שתפתח מלחמת עולם בין מעצמות הגרעין, שכן לאף מעמד שליט בעולם אין אינטרס בחורבן העצום שייגרם, והם חוששים גם מהתנועה העוצמתית נגד המלחמה שתפתח ברמה הבינלאומית, הרבה מעבר לתנועה הבינלאומית נגד הפלישה לעיראק ב-2003, ושרק תאיץ התפתחות של מהפכות חברתיות. אולם היריבויות הבין-אימפריאליסטיות גוררות מירוץ חימוש ופוטנציאל מוגבר להתגוששויות עקיפות, מלחמות שלוחים (פרוקסי), במסגרת עימותים אזוריים, כפי שקורה במזרח התיכון, ואף חילופי מהלומות צבאיים נקודתיים.

תחת ממשל אובמה, האימפריאליזם האמריקאי נקט עיצומים כלכליים והתערב צבאית בשורה של ארצות, והרחיב את השימוש הידוע לשמצה במל"טים לצורך תקיפות. ממשל טראמפ מייצג שלב עוד יותר מעורער במערכת הבינלאומית והאמריקאית, והוא כשלעצמו

---

¹⁶ [שעון יום הדין, "השעה שתיים וחצי דקות לחצות"](#), ינואר 2017

מהווה גורם מערער. הוא מתאפיין בסגנון גס, לא יציב והרפתקני, ומביע נכונות להפגין את העוצמה הצבאית והכלכלית של ארה"ב כדי לאכוף את רצון המעצמה, כפי שהדבר משתקף בהסלמה במתיחות מול רוסיה, איראן, צפון-קוריאה; בהפצות הראווה שנערכו בסוריה ובהטלת "אם כל הפצצות" באפגניסטן. טראמפ ניסה תחילה לפעול לריכוך המתחים מול מוסקבה ושיחק אפילו עם הרעיון של הכרה בסיפוח קרים¹⁷ והסרת העיצומים שהוטלו על רוסיה. עם זאת, מארג האינטרסים המתנגשים של המעצמות כופה בשורה התחתונה את המשך מגמת ההסלמה בעימות בין רוסיה וארה"ב. על הרקע הזה, ובהשפעת אי-האמון הגלוי בצמרת ארגוני הביון האמריקאיים כלפי ממשלו, שבגורמים בו הם רואים "שתולים" של פוטין, טראמפ הספיק די במהירות להחריף מחדש את הטון מול רוסיה. במהלך קמפיין הבחירות לנשיאות, הפרספקטיבה של מי שהיה היועץ האסטרטגי הראשי של טראמפ, איש הימין הקיצוני סטיב בנון, הייתה שארה"ב הולכת למלחמה עם סין בים סין הדרומי בתוך עשור, ולמלחמה גדולה נוספת במזרח התיכון. מאז טראמפ עצמו כבר רמז לנכונות להתערב צבאית בוונצואלה ובאיראן, והשמיע איום מפורש ל"השמדת" צפון קוריאה.

ההרס וההרג שזורע האימפריאליזם האמריקאי ברחבי העולם באופן יומיומי ומתמשך, וגם הסכנה שמייצג הנשק הגרעיני שבידיו, מתעלים בכל קנה-מידה על הסכנה שמייצג המשטר הסטליניסטי ההזוי של צפון-קוריאה, שבמידה רבה צמח כתולדה של התוקפנות האימפריאליסטית בחצי האי במשך עשרות שנים. תוכנית הגרעין הצבאית שלו נתפסת מבחינתו כאמצעי להבטחת שרידותו. האימפריאליזם הסיני והרוסי חוששים מתרחיש שבו המשטר הצפון-קוריאני ייפול, מהתפשטות הנוכחות הצבאית האמריקאית הכבדה בחצי האי אל גבולותיהם ומהתערערות המצב באזור. גם לאימפריאליזם האמריקאי ולדרום קוריאה אין עניין בהתערערות היציבות, בעימות צבאי קטסטרופלי נוסף שעשוי לצאת משליטה עם שימוש בנשק גרעיני ועם רבבות עד מאות אלפי הרוגים ומשבר פליטים חמור, כמו גם התנגדות עזה למלחמה בארה"ב וברמה הבינלאומית. ארה"ב וסין נדחקות למידה של שיתוף-פעולה בניסיון להכיל את המשבר, אך המשבר מוחרף גם כתוצאה מהתנהלותו הפרובוקטיבית והבלתי צפויה של טראמפ עצמו! הסכנה של עימות צבאי, לרבות הפצצה גרעינית, קיימת ברמת המתיחות הנוכחית, אפילו כתוצאה מצעדים לא מחושבים או תאונות

---

¹⁷ CNN, אוגוסט 2016

שיגררו הסלמה נרחבת. ממשל טראמפ לא ייחנה מתמיכה משמעותית מקרב המעמד הקפיטליסטי ומקרב הציבור הרחב בארה"ב לכל ניסיון לחזור להתערבויות הצבאיות רחבות-ההיקף משנות בוש הבן, שטראמפ עצמו תקף באופן פופוליסטי בקמפיין הבחירות שלו. בניית המאבק נגד טראמפ ונגד הקפיטליזם והאימפריאליזם היא הדרך הטובה ביותר לקדם את המאבק לפירוק הנשק להשמדה המונית ברמה העולמית.

סתירות טכנולוגיות ומשבר סביבתי

האידיאולוגיה השלטת מבקשת להציג תמונה מסולפת וחד-צדדית של ההיסטוריה וההישגים האנושיים כדי לצייר את הקפיטליזם המאוחר באופן כוזב כקטר של התקדמות חברתית הדרגתית. האנושות ממשיכה ונעשית עשירה מאי-פעם בזכות העבודה האנושית בחברה, וכך גם ההתפתחויות המדעיות והטכנולוגיות נמשכות ללא הרף. אלא שהקפיטליזם מעוות באופן העמוק ביותר גם את התהליך הזה. מהפכת המחשוב והתקשורת בעשורים האחרונים, המכונה גם המהפכה התעשייתית השלישית, ממשיכה להשפיע באופן בלתי מעורער על היבטים שונים בפעילות הכלכלית ובחיי החברה. עם זאת, בהשוואה היסטורית, התהליך היה עד כה מוגבל יותר לעומת ההשלכות הכלכליות של המהפכות התעשייתיות הקודמות מבחינת ההשפעה ארוכת-הטווח על הפיריון הכלכלי, צורות הייצור והיקפי הצמיחה, ולמעשה לא חילץ את המערכת מהמשבר היסודי בו היא נתונה. יתרה מכך, עד עכשיו לרוב בני-האדם בעולם אין גישה לאינטרנט, וכביטוי לחוק ההתפתחות המשולבת והבלתי-שווה של הקפיטליזם ברמה הגלובלית, ליותר אנשים בעולם יש גישה לטלפון נייד מאשר לבית-שימוש.

ההתפתחויות המסחררות בתחום טכנולוגיות המידע והרובוטיקה, שכן מייצגות פוטנציאל להגדלת הפיריון בענפים שונים, דווקא מאיימות לטלטל עוד יותר את המערכת. תהליך השכפול של "מוצר מידע" אלקטרוני – ובכלל זה שירים, סרטים, תוכנות או מפרטים להדפסה תלת-ממדית – כרוך בעלות שולית אפסית. מוצרים כאלה קלים יחסית להפצה וגם לשיתוף לא מורשה, והדבר מושך כלפי מטה את מחיריהם. פיתוחים בתחום הרובוטיקה מאיימים לחסל מישרות בקצב חסר תקדים בשני העשורים הקרובים, והדבר עשוי להוזיל גם כן עלויות ייצור בענפים שונים במשק. יש מי שמעריכים, באופן אוטופיסטי, כמו הכלכלן ג'רמי ריפקין או העיתונאי הבריטי פול מייסון, שההתפתחויות הטכנולוגיות האלו יביאו

מאליהן להתגברות על המערכת הקפיטליסטית. אולם הקפיטליזם המאוחר מעכב, מרסן, מעוות ומשבש את ההתפתחות של כוחות הייצור בחברה.

כך לדוגמה, פיתוחים רפואיים וסביבתיים נחוצים מעוכבים משיקולי רווח. שירותי אפליקציות לשיתוף נסיעות של תאגיד אובר ואחרים, או שירותים בתחומים נוספים כגון תרגום, משמשים בפועל באופן אבסורדי להורדת מחירה של שעת עבודה בענף, להגברת האופי הארעי של שוק העבודה ולהורדת רמת המקצועיות. אפליקציות לשיתוף שירותי דיור מדרבנות השכרת דירות לטווחים קצרים יותר ובמחירים גבוהים יותר. ואילו קוד פתוח משמש לעיתים תאגידי ענק לניצול ללא עלות נוספת של עבודה ויצירתיות. בוזזמנית, השקעות מוסטות כדי לרתום את התבונה האנושית להמצאות מסוכנות בשירות האינטרסים של המעמדות השליטים, לרבות הפקת נפט מפצלי שמן, יכולות מעקב הפולשות בקצב שיא למרחב הפרטי ופיתוח רובוטים למטרות מלחמה.

במקום שהטכנולוגיה תקל את עול העבודה, תחת הקפיטליזם מעמד העובדים נדרש לעבוד יותר שעות ויותר שנים, ואוטומציה מואצת מאיימת ליצור "אבטלה טכנולוגית" כרונית. קיינס הניח בזמנו שהקפיטליזם יצליח לנצל את העלייה בפריון העבודה ולהתגבר על מגמה של אוטומציה מואצת באמצעות קיצור דרסטי של שבוע העבודה. אולם המעבידים מתנגדים. בצרפת, מהכלכלות הקפיטליסטיות העשירות בעולם, אפילו שבוע העבודה המקוצר של 35 שעות שהוחל בשנת 2000 נמצא תחת מתקפה – זו כללה את חוק העבודה שהממשל הקודם בראשות פרנסואה הולנד העביר ב־2016, ושהצית את גל השביתות הגדול שידעה צרפת בשנים האחרונות. בנוסף, עובדים נאלצים לעבוד יותר שעות בגלל שכר נמוך ונדרשים לעבוד יותר שנים עקב העלאות גיל הפרישה לפנסיה.

החשש מפני היווצרות "אבטלה טכנולוגית" וחוסר היציבות החברתי שיתלווה לכך מעורר כעת דיון מחודש וקונקרטי יותר סביב הרעיון של הבטחת הכנסת מינימום אוניברסלית מצד המדינה, ובמספר מדינות מיושמות תוכניות ניסיוניות בשיטת קצבאות כזו. הרעיון מגיע הן מצד כלכלנים פרו־קפיטליסטיים והן מצד גורמים פוליטיים הנוטים לקדם התנגדות משמאל לניאו־ליברליזם. ההצעות בנושא נבדלות אחת מהשנייה וחלקן עשויות להיטיב במעט עם השכבות המרוששות ביותר ועם הציבור הרחב. אחרות – כמו המודל שנבחן בביטוח הלאומי

בישראל¹⁸ – מגיעות דווקא מימין והן רגרסיביות ומכוונות לסייע למדינה הקפיטליסטית לקצץ במנגנוני קצבאות קיימים ומורכבים יותר. ההנחה שהמגמה ארוכת הטווח של קיצוץ בקצבאות פשוט תתהפך מתנגשת עם משברי החוב הממשלתיים ועם הלחץ המתמשך מצד קבוצות הון להפחית עוד יותר את המיסוי על תאגידים. עם זאת, הדיון בנושא יוכל לספק רוח־גבית לרעיון של זכות יסוד להכנסה שתאפשר לכל אדם להתקיים בכבוד ובהתאם לצרכיו הבסיסיים. הדרישות להעלאות שכר וקצבאות מחיה של ממש, שימומנו באמצעות מיסוי מוגבר על בעלי ההון ובעזרת הלאמות, לצד הדרישות להפחתת גיל הפנסיה ולקיצור שבוע העבודה ללא פגיעה בשכר נחוצות בהקשר הזה כדי לסייע לחשוף את מגבלות השיטה.

סטיבן הוקינג מנפץ את האשליה שההתפתחות הטכנולוגית על בסיס קפיטליסטי היא כשלעצמה סיבה לצפות להתקדמות חברתית: הוא מזהיר בצדק שחיסול מסיבי של מישרות כתוצאה מאוטומציה מואצת באמצעות רובוטיקה יוביל בתנאים הקיימים לכך ש"הטכנולוגיה תניע גידול הולך וגובר של אי־שוויון" כל עוד הדבר תלוי בבעלי המכונות, שיתנגדו לחלוקה מחדש של העושר. ההיסטוריון יובל נח־הררי מוסיף ומהרהר בעתיד בו האנושות תתפצל בין שתי קאסטות ביולוגיות, שעה שהמעמד השליט ינכס את פירות הביו־טכנולוגיה להשבחת יכולותיו הפיזיולוגיות והשכליות, בעוד שההמונים ייהפכו יותר ויותר "מיותרים" בחברה שתתאפיין באי־שוויון הקיצוני ביותר בתולדות האנושות. זהו ההיגיון הקפיטליסטי. הצפי ל"מהפכה התעשייתית הרביעית" (עליית הרובוטיקה, הבינה המלאכותית ו"האינטרנט של הדברים") בעשורים הקרובים מספק, על בסיס קפיטליסטי, חזון קודר ביותר של אי־שוויון, מחסור, ניכור, מלחמות, טרור ומשבר סביבתי. הוקינג גם מתריע שפיתוח של אינטליגנציה מלאכותית מתקדמת עשוי להיהפך לאיום חדש על גורל האנושות אלמלא התמודדות מושכלת עם הסכנות. תחת הקפיטליזם, כל טכנולוגיה שעשויה לשמש גם באופן הרסני עלולה כאמור להירתם לשירות אינטרסים של גורמים מסוכנים, הרחק מכל פיקוח ציבורי ודמוקרטי אפקטיבי. מאז מלחמת העולם השנייה האנושות מחזיקה ביכולת טכנולוגית להשמדה עצמית, ובעולם המעורער כיום גוברות הסכנות שבפיתוח והפצה של נשק גרעיני ובטרור גרעיני.

---

¹⁸ [חדשות 2, אוקטובר 2017](#)

למרות שיא הקידמה המדעית והטכנולוגית, על בסיס קפיטליסטי החברה האנושית ניצבת כיום בפני סכנה קיומית נוספת, שעה שהיא לא מצליחה לשים סוף לשימוש התעשייתי בדלקי מאובנים שהורסים את האקלים. משבר האקלים, כחלק מהמשבר האקולוגי המקיף שיצרה התעשייה הקפיטליסטית, מאיים להחריב קהילות שלמות ומטיל צל כבד על עתיד המין האנושי. מאז 1992 התכנסו מעל עשרים ועידות בינלאומיות של האו"ם בנושא התחממות האקלים, שבמבחן המעשה הסתיימו בכישלון מוחלט בכל הנוגע לפליטות הפחמן: דווקא לאורך שנים אלו התרחשו מחצית מסך הפליטות בהיסטוריה האנושית! שנת 2016 הייתה השנה החמה ביותר שנמדדה עד היום, כשלמעשה כל השנים מאז 2001 הן החמות ביותר עד היום. תנודות קיצוניות במזג האוויר ותהליכי מדבור ניכרים במזרח התיכון, וגל השריפות שפקד את האזור בנובמבר 2016 סיפק עדות צורמת נוספת לכך – בישראל, שבה מערכת הכבאות קרסה והממשלה פנתה להטלת האשמה על הפלסטינים, היה זה נובמבר היבש ביותר מזה מאה שנה! ההסכמות הדלילות שהושגו בוועידת פריז בדצמבר 2015 כבר ממוסמסות בידי ממשל טראמפ, המתיר עוד יותר את הרסן מענקיות האנרגיה האמריקאיות. חוסר הרציונליות המשווע של המערכת חוסם את האפשרות ליישם את תוכניות החירום הנחוצות ברמה הגלובלית להסבת תעשיות, לשדרוג תשתיות ולפיתוח טכנולוגי. עובדה זו מספיקה כשלעצמה כדי להעיד על מערכת מיושנת וכושלת שאינה מתאימה להתמודדות עם אתגרי העידן המודרני.

מעמד העובדים ומהפכת הנגד הניאו-ליברלית

מרקס ואנגלס הצביעו בתקופתם במאה ה-19 על מעמד הפועלים העירוני בחברה הקפיטליסטית בתור הכוח החברתי עם הפוטנציאל המהפכני ביותר עקב תפקידו בתהליך הייצור הקפיטליסטי. מעמד העובדים והעובדות מסוגל לקחת לידיה את השליטה בחברה, תחילה כמעמד שליט חדש, ומעמדה זו להוביל את תהליך כינונה של חברה סוציאליסטית, שתביא לשקיעת החלוקה המעמדית והניגודים המעמדיים בחברה. הניתוח של מרקס ואנגלס נעשה כשמעמד העובדים היה אחוז זעיר בעולם חקלאי. כיום מרבית אוכלוסיית העולם מתגוררת בערים, מעמד העובדים מהווה רוב מכריע ברמה העולמית, ועם השכלה ונגישות לידע ותקשורת בהיקף חסר-תקדים. למרות ההצלחה החלקית של הניאו-ליברליזם בפירוק התודעה המעמדית והסוציאליסטית, הוא החזיר צורות ברוטליות של ניצול מעמדי ויצר

חדשות. מעמד העובדים המודרני אינו שכפול של מעמד העובדים של המאה ה־19 או ה־20. הוא השתנה וממשיך להשתנות בהרכבו ובמאפיינים שונים, ובמערב הוא מושפע גם מתהליכי דה־תיעוש, עם העברת מרכז הכובד של התעשייה למזרח. אך למרות השינויים ההיסטוריים בנסיבות הכלכליות והחברתיות־תרבותיות, באופן יסודי אנחנו לא חיים עדיין בחברה מסוג חדש אלא בחברה קפיטליסטית; מעמד העובדים המודרני הוא לא מעמד מסוג חדש אלא מעמד של עובדים ועובדות הכבולים לעבודה שכירה, שעבודתם החברתית אחראית לייצור הסחורות ההמוני, להפעלת השירותים החיוניים במשק וליצירת העושר שמנוכס בידי בעלי ההון.

מעמד העובדים המודרני כולל שכבות חדשות, גם מקרב עובדי משרד, "צווארון לבן", שעברו תהליכי פרולטריזציה, ותלויים כיום באופן הבסיסי ביותר בעבודה שכירה לצורכי קיום, שמותירה אותם מרוששים, כשהם תחת פיקוח מוגבר ואוטונומיה מצומצמת, וסובלים מניכור גובר מהעבודה ומשחיקה בריאותית (לדוגמה עובדים רבים בתעשיית התוכנה או מוקדני שירות). מבחינת המאבק המעמדי, גם שכבות של עובדים שכירים בעלות מאפיינים זעיר־בורגניים מסוימים, שנחשבו היסטורית ל"מעמד ביניים", עברו תהליכים משמעותיים של פרולטריזציה המשתקפים בתנאי ובאופי העבודה ובתנאי המחיה, והן כיום חלק ממעמד העובדים והעובדות במובן הרחב – כולל עובדי השירותים הציבוריים, אחיות רפואיות, עובדות סוציאליות ומורות. מאפיינים זעיר־בורגניים עשויים להשתקף בתפיסות מסורתיות ממסדיות יותר ולעיתים ברקע החברתי וביחס מסורתי מתבדל במיוחד משאר מעמד העובדים, אך ההבדלים בהשוואה לשכבות הפרולטריות יותר הולכים ומיטשטשים. "שכבות הביניים" (הבורגנות הזעירה) כיום הן בדרך־כלל מיעוט בחברה – עצמאים ובעלי עסקים קטנים, חקלאים, נושאי מישרות ניהול, בעלי מקצועות אקדמיים ועוד. אולם, אף שהן נוטות לשמש בסיס תמיכה יציב יותר לאידיאולוגיה של המעמד השליט, שכבות הביניים המרוששות יותר נדחקות ברובן לתנאי המחיה של מעמד העובדים ובשורה התחתונה האינטרס שלהן חופף במידה ניכרת את זה של מעמד העובדים. סיסמאות מהשנים האחרונות שמקדמות מאבק של ה"99%" נגד המעמד השליט משקפות הכרה מתפתחת באינטרס המשותף הרחב הזה.

היו שהעריכו שירידת שיעורו היחסי של מעמד העובדים התעשייתי מתוך כלל מעמד העובדים בכלכלות המפותחות החלישה בשלעצמה את פוטנציאל מעמד העובדים להידחק למאבקים מעמדיים לוחמניים ולהגיע להכרה מעמדית. אלא שלא זה היה הגורם המרכזי שהחליש את תנועת מעמד העובדים. בניגוד לתפיסה שמעמד העובדים במערב "התברגן", שכבות של עובדים שנושלו ממישרות תעשייתיות לא העפילו ל"מעמד הביניים" אלא הידרדרו לתנאי עבודה גרועים יותר. בנוסף, תחת ההתקפות מצד משטר ההפרטה הניאו-ליברלי, יותר ויותר עובדי שירותים וצווארון לבן דווקא נדחקו למאבקים לוחמניים, תוך אימוץ מסורות ושיטות מאבק של מעמד העובדים, ובפרט התאגדות ושבתות – בישראל, הסתדרות האחיות, איגוד העו"ס וארגון המורים כבר נדחפו בשלבים שונים לחזית המאבק מול הממשלה והמעמד השליט. בעוד שלכלל בני-האדם יש, בסיכומו של דבר, אינטרס כלשהו בהתקדמות לחברה סוציאליסטית, הרי שלאליטה הקפיטליסטית השלטת יש את האינטרס היסודי החזק ביותר להגן על המערכת הקיימת ומנגד, באופן יסודי, משאר שכבות האוכלוסייה, מעמד העובדים הוא שנותר פוטנציאלית הסוכן של שינוי מהפכני אמיתי בחברה, שכן זהו המעמד בעל האינטרס החזק ביותר והכוח היחיד המסוגל למעשה, אם יתארגן ויתלכד בהתאם, להוביל את המאבק להפלת המערכת הקפיטליסטית, להעביר לידי את השליטה במוקדי הכוח הכלכליים ולהתחיל לארגן מחדש את החברה על בסיס סוציאליסטי. המאבק המעמדי הוא עובדה חיה וקיימת, ודרכו יתחדדו גם מסקנות מעמדיות וסוציאליסטיות בקנה-מידה המוני.

מהפכת-הנגד הניאו-ליברלית מאז שלהי שנות ה-1970 סימנה כמטרה את הרס תנועת מעמד העובדים. משטר ההצבר הניאו-ליברלי נועד לחלץ את המערכת הקפיטליסטית ממשבר הרווחיות אליו נקלע משטר הצבר ההון הפורדיסטי-קיינסיאני שאפיין את שנות הגאות הכלכלית הממושכת בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה. הדרך להשבת הרווחיות הייתה מתקפה אלימה על הישגי מעמד העובדים ועל ארגונו במישור האיגוד-מקצועי והפוליטי. התהליך לווה בקמפיין אידיאולוגי אגרסיבי שהגיע לשיא השפעתו בעידן שלאחר ההתמוטטות ההרסנית של ברית-המועצות.

אומנם ברית-המועצות לא הייתה סוציאליסטית. המערכת הסטליניסטית הושתתה על שלטון פקידים טוטליטרי, שלצורך שימור-עצמי והגנה על זכויות-יתר אליטיסטיות דיכא את מעמד

העובדים. אולם בשל בעלות המדינה על אמצעי הייצור וההפצה, והכלכלה המתוכננת, מדובר היה בכל זאת במערכת כלכלית-חברתית שונה ביסודה מהקפיטליזם המושתת על כלכלת השוק, ולכן היא שימשה ברמה הבינלאומית משקל-נגד למעצמות הקפיטליסטיות במערב ולסדר-היום האימפריאליסטי שלהן, וחיזקה את התפיסה שהקפיטליזם אינו צורת המשטר הכלכלי-חברתי היחידה האפשרית.

נפילת הסטליניזם סיפקה רוח-גבית למלחמה התודעתית של הקפיטליסטים, שביקשו לזרוק לפח האשפה של ההיסטוריה את הרעיונות של מאבק מעמדי מצד העובדים, מהפכה חברתית ושינוי סוציאליסטי. המערכת הקפיטליסטית הוצגה כשיא הקידמה החברתית, והטענות הסוציאליסטיות לגבי עצם ההיתכנות של מערכת מתקדמת יותר הוגחו בידי "מומחים" פרו-קפיטליסטים. העבודה המאורגנת והישגי מדינת הרווחה הוצגו כשריד מיושן שיש להיפטר ממנו, וגם החלוקה היסודית של החברה למעמדות בהתאם ליחסי הבעלות על אמצעי הייצור – חלוקה המצביעה על ניצול שיטתי – נשללה לטובת הצגת חלוקה מעמדית שטחית לפי רמות הכנסה, ואת ההתייחסות למעמד העובדים החליפה התייחסות כוזבת לשכבות רחבות של עובדים כ"מעמד ביניים". הפרטה והסכמי סחר חופשי, שנועדו להעביר שלל לידי קומץ בעלי הון מקומיים וזרים, הוצגו כנתיב רצוי והכרחי להבטחת עתיד של שגשוג כלכלי, דמוקרטיה ושלום עולמי. התעשרותם והתעצמותם של טייקונים אמורה הייתה כביכול להוביל ל"חלחול העושר" לכלל החברה. כפי שהשמאל הסוציאליסטי התריע לאורך כל הדרך, הניאו-ליברליזם הביא לחלוקה-מחדש של העושר בהיקף עצום לידי בעלי ההון.

באופן טרגי, מפלגות ואיגודי עובדים ברמה הבינלאומית התקפלו ונסחפו ימינה בחדות. ראשי איגודים שיתפו-פעולה למעשה עם החלשת העבודה המאורגנת ושורה של מפלגות עובדים לשעבר נהפכו למפלגות קפיטליסטיות לחלוטין, שפעלו בשירות מעמד בעלי ההון כמכשירים יעילים ליישום התוכניות הניאו-ליברליות. התהליך קיבל ביטוי גם בקרב מפלגות ישראליות ופלסטיניות. בישראל, אף ש"מפלגות הפועלים" הציוניות לא היו מפלגות פועלים ביסודן – הן לא היו מכשיר פוליטי לקידום המאבק המעמדי של העובדים אלא קודם-כול מכשיר לקידום התוכניות הלאומיות של הבורגנות היהודית-ישראלית – גם הן נדחפו ימינה בעמדותיהן הכלכליות כחלק מהמגמה הבינלאומית ואימצו את הניאו-ליברליזם. לא רק מפלגת 'העבודה', שמילאה תפקיד מכריע בעליית הניאו-ליברליזם בישראל, אלא גם מפ"ם,

הציונית-סטליניסטית – שלמעשה פיזרה עצמה לתוך רצ הליברלית, לימים מרצ, שהפרטת 'בזק' למשל רשומה על שמה. במקביל, 'המפלגה הקומוניסטית הפלסטינית' שינתה את שמה ל'מפלגת העם הפלסטיני' מתוך הקצנה של תפיסת "שני-שלבים", שהגיעה מהמסורת הסטליניסטית, לפיה המאבק של מעמד העובדים ולשינוי סוציאליסטי יוכל וצריך להמתין עד להשגת שחרור לאומי.

ברמה הבינלאומית, התוצאה של תבוסות ונסיגת תנועת העובדים בפני המתקפה הניאו-ליברלית הייתה העמקת הניצול של מעמד העובדים, במיוחד במדינות הפוסט-סטליניסטיות והניאו-קולוניאליות, אך באופן ניכר גם בכלכלות הקפיטליסטיות המפותחות. עובדים ועובדות חוו תהליך של התרוששות ושל התערערות הביטחון הכלכלי, וממדי אי-השוויון זינקו. בד־בבד, ההכרה המעמדית והמודעות הפוליטית בקרב מעמד העובדים נזרקו לאחור. מנקודה מוחלשת זו, כשהוא מפורק במידה רבה מנשק פוליטי, מעמד העובדים נאלץ להתמודד עם השלכות המשבר העולמי של 2008.

טראמפ, סכנות הריאקציה ומאבקים נגדיים

חולשת השמאל מותירה פתח לצמיחת כוחות פופוליסטיים ימניים מסוכנים. ניצחון טראמפ תידלק את הביטחון העצמי של כוחות ימין וימין קיצוני פנאטיים גם מחוץ לגבולותיה של ארה"ב, כולל בישראל. בצרפת ובאוסטריה, מועמדי הימין הקיצוני היו קרובים לנצח את הבחירות. בגרמניה, לראשונה מאז מלחמת העולם השנייה, מפלגת ימין קיצוני, AfD ('אלטרנטיבה לגרמניה'), הצליחה להיכנס לבונדסטאג, לאחר שהגיעה למקום השלישי בבחירות בספטמבר 2017. בהונגריה ובפולין, הכוחות המזוהים עם הימין הקיצוני הפופוליסטי נמצאים בשלטון. בברזיל, בטורקיה, ברוסיה, בהודו, במצרים ועוד המשטרים הימניים מובילים ריאקציה בוטה.

ברמה העולמית, בשורה של ארצות, כללי המשחק הפוליטיים הישנים כבר אינם מסוגלים להכיל את המתחים והעימותים המתפתחים, ומדינות קפיטליסטיות שמתאפיינות במשטרים עם מידה כלשהי של דמוקרטיה פרלמנטרית נוטות לצעוד בכיוון "סמכותני" יותר – הגבלות הולכות ומתרחבות על חירויות פוליטיות, צמצום יסודות של ייצוג דמוקרטי, החלשת מנגנונים רשמיים המרסנים את השלטון המרכזי, רדיפה מוגברת של גורמי אופוזיציה

ואכיפה גוברת של צייתנות/נאמנות למשטר. מדובר למעשה בתזוזה בדרגות משתנות בכיוון של דיקטטורה בונפרטיסטית עם כסות פרלמנטרית (בונפרטיזם פרלמנטרי). על רקע משבר וקיטוב חריף בחברה, מערכת פוליטית תקועה ומעורערת, חוסר תפקוד יחסי של מפלגות הממסד המסורתיות, ונוכח אתגרים הולכים וגדלים לאינטרסים החיוניים של המעמד השליט, המדינה הקפיטליסטית נוטה לאמץ דפוסים של משטר קיסרי – דיקטטורה ביורוקרטית שנשענת על דיכוי מסיבי באמצעות המשטרה והצבא ("מדינת משטרה") ועל תמרונים בין המחנות היריבים העיקריים בחברה. המדינה ממשיכה להתהדר במסגרות של דמוקרטיה פרלמנטרית, אך אלו הולכות ומתרוקנות מתוכן, שעה שהשלטון המרכזי נשען יותר ויותר על אמצעים דיקטטוריים כדי להשליט סדר ונוטה לרכז סמכויות בפועל בידי שליט מרכזי. אותו שליט מצטייר בתור "האיש החזק" במערכת חלשה ומשותקת וממלא תפקיד של מעין בורר-על, המנסה לאזן בין הלחצים השונים דרך ניסיונות לתמרן ולפשר בין המעמדות החברתיים ובין קבוצות פוליטיות שונות, כולל בעזרת שימוש ברטוריקה ובצעדים פופוליסטיים, במטרה להגן לא רק על שרידותו שלו אלא על הסדר הקיים, ובחישוב אחרון למעשה על האינטרסים של המעמד השליט.

המשטרים של טראמפ, ארדואן, סיסוי, פוטין, מודי בהודו ואבה ביפן כוללים מאפיינים בונפרטיסטיים בולטים. יסודות של משטר בונפרטיסטי מתקיימים בכל המדינות הקפיטליסטיות, גם ה"דמוקרטיות" ביותר, בדמות סמכויות רשמיות של המדינה שנשמרות "לשעת חירום" – מאפיין ניכר של מדינת ישראל, אך גם באירופה הפנים האמיתיות של "הדמוקרטיה הקפיטליסטית" נחשפו עם השוטרים שממשלת ספרד שלחה לדכא את משאל-העם בקטלוניה, או לדוגמה עם המהלכים של ממשל פרנסואה הולנד בצרפת בתקופתו, שנשען על צעדי "חירום" לצורך חקיקה מהירה ולדיכוי מחאה המונית.

חלקים בשמאל, כולל חד"ש-מק"י בישראל, נוהגים לתאר את התהליך של חיזוק מגמות בונפרטיסטיות באופן שגוי כ"פשיזציה" או כעדות לסכנה ממשמשת ובאה לעליית משטרים פשיסטיים. מה שמייחד היסטורית את התופעה של מהפכת-נגד פשיסטית בחברה הקפיטליסטית הוא צמיחת תנועה זעיר-בורגנית המונית "מלמטה", מקרב שכבות מעמד ביניים מרוששות ומהמעמד התחתון המרוסק, שמתארגנת ופועלת לחיסול פיזי של האיום של מהפכה חברתית של מעמד העובדים, לא באמצעות כללי המשחק של הדמוקרטיה

הפרלמנטרית אלא בראש ובראשונה בשיטות של מלחמת אזרחים, כלומר באמצעות מאבק אלים חוץ-פרלמנטרי שכולל תקיפות וטרור רצחני נגד השמאל וארגוני העובדים. בשורת הארצות שבהן תנועות פשיסטיות הצליחו להגיע לשלטון במחצית הראשונה של המאה שעברה, הדבר נעשה בשיתוף-פעולה מכריע מצד בעלי ההון והאליטות השליטות, שהימרו נואשות על "הרע במיעוטו" מבחינתם כנגד איום המהפכה. כיום, התרחבות מעמד העובדים והפרולטריוזציה שעברו שכבות של הבורגנות הזעירה שומטות את הבסיס החברתי לצמיחה מחודשת של תנועות המוניות מאותו הסוג. אין זה אומר שהתארגנויות ניאופשיסטיות, שמתחזקות על רקע המשברים החברתיים, אינן מייצגות סכנה ממשית או שאינן מסוגלות להשיג תמיכה משמעותית, כפי שמדגים 'השחר המוזהב' ביוון. אך הן מתפתחות בהכרח על בסיס חלש יותר וייתקלו בהתנגדות נרחבת ועזה יותר בחברה מלכתחילה, כולל אפילו מצד חלקים במעמד הקפיטליסטי שייראו בהעברת שלטון מלאה לידי תנועות משוללות רסן כאלו הימור מסוכן מדי (אם כי לא מן הנמנע שגורמים ניאופשיסטיים ישולבו בקואליציות שלטוניות).

לעומת זאת, על רקע משברים קיצוניים עלולות בסופו של דבר לעלות דיקטטורות בונפרטיסטיות בגרסתן המלאה, כלומר, משטרים רודניים לחלוטין, שיצמחו "מלמעלה", בהובלת גורמי ימין קיצוני פופוליסטיים מתוך מנגנוני המדינה, ולא על בסיס תנועה המונית. בין אם מדובר בדוגמאות של הדיקטטורות הצבאיות שעלו לבסוף באמריקה הלטינית בשנות ה-1970, או במידה מסוימת של הדיקטטורות הבונפרטיסטיות של הבעת' בסוריה ובעיראק – הן עלולות לנסות לרסק באופן רצחני כל אפוזיציה פוליטית והתארגנות עצמאית של מעמד העובדים. אך האפשרות הזאת תיתכן רק בהקשר של סדרה ארוכה של תבוסות של מאבקים המוניים, אם השמאל המרקסיסטי לא יצליח להעביר לצדו את חלק הארי של מעמד העובדים. אף שניתן להצביע על נטיות בכיוון של דיקטטורות בונפרטיסטיות בחלק מהדמוקרטיות הקפיטליסטיות, מדובר בשלב הנוכחי בגרסאות די חיוורות. בויזמנית, במזרח התיכון, ובפרט במצרים, המשטרים של מהפכות-הנגד עדיין נמצאים בעמדה מוחלשת, מבחינת יציבות כלכלית, חברתית ופוליטית, בהשוואה לתנאים ערב המהפכות של 2011. וכפי שהראו אז ההתקוממויות הגדולות, אפילו רודנים שמושלים במדינות משטרה ברוטליות במשך עשורים עשויים להתעופף כקליפת השום מול מאבקים חברתיים המוניים.

מובן שאסור להקל ראש בסכנה שמייצגים כוחות ריאקציה מתעוררים, שעלייתם בשורה של ארצות מלווה בעלייה בהתקפות כלליות על מעמד העובדים ובהתקפות התעמולתיות, החקיקתיות והפיזיות על נשים, להט"ב ומיעוטים. במזרח התיכון, מוקדי מלחמה ועליית ריאקציה של פונדמנטליזם דתי, בדמות דאע"ש וכוחות אחרים, הביאו להידרדרות דרמטית, עם ההתקפות החמורות והברוטליות ביותר על קבוצות אלו. במדינות הפוסט-סטליניסטיות, ובפרט ברוסיה, המשברים החברתיים החריפים שליוו את חזרת הקפיטליזם התאפיינו בהרעה מתמשכת גם בהיבט הזה, אך תחת שלטון פוטין בשנים האחרונות גוברות ההתקפות הישירות מצד המדינה, החל מהחקיקה נגד "תעמולה הומוסקסואלית", דרך קידום אי-הפללה של אלימות במשפחה ועד לרדיפה הרצחנית של להט"ב בצ'צ'ניה. אולם גם בארצות הקפיטליסטיות ה"מתקדמות", תופעות של אסלאמופוביה, אנטישמיות, להט"בופוביה, סקסיזם ושנאת זרים מרימות ראש בגלוי.

הטייקון הגזען והסקסיסט טראמפ, שסיים את הבחירות בפיגור של כמעט שלושה מיליון קולות אחרי קלינטון, הצליח בכל זאת לרכוב על הזעם בקרב שכבה של לבנים ממעמד הביניים וממעמד העובדים כלפי הממסד הפוליטי והמעמד השליט, בעזרת רטוריקה פופוליסטית שלא בחלה בשימוש ציני בפנייה מעמדית ישירה למעמד העובדים המרושש. אך חלק ניכר ממצביעיו קיוו בעיקר לחסום את קלינטון, נציגה מובהקת של וול-סטריט, כפי שחלק ניכר מבחריה רק רצו לחסום את הסכנה שהוא ייצג. הבחירות התקיימו בין שני המועמדים הנשיאותיים השנואים ביותר בארה"ב בעשורים האחרונים.

מגלומן ולא-יציב ככל שיהיה טראמפ עצמו, משטרו מייצג סדר-יום ריאקציוני ומסוכן בכל התחומים, כולל התקפות על עובדים ועניים, על מהגרים, על נשים, על טרנסג'נדרים, ופגיעה בסביבה. האופי הבלתי יציב של ממשלו – על הזיגזגים ברטוריקה ובמדיניות, העימותים הפנימיים וההדחות של בעלי תפקידים – משקף ויכוחים ומחלוקות משמעותיים בקרב המעמד השליט האמריקאי ובמנגנון המדינה הפדרלית, נוכח המשבר העמוק בו שרוי הקפיטליזם האמריקאי. בעיני חוגים במעמד השליט האמריקאי, טראמפ נתפס כמסוכן לאינטרסים שלהם, אך הוא נהנה עדיין מתמיכה ניכרת מצד חלקים במעמד השליט שמתלהבים מהבטחותיו ומצעדיו לחיסול רגולציות פיננסיות וסביבתיות, לעידוד תעשיית הנפט ולהפחתת המיסוי על ההון.

טראמפ כשל עד כה במימוש הבטחותיו לביטול תוכנית ה"אובמה-קר", עקב התנגדות מצד חברי קונגרס רפובליקנים שחוששים מהמחיר הפוליטי, והוא לא יוכל לעמוד בהבטחות שפיזר לתומכיו "להחזיר מישרות" לארה"ב ולפתור את מצוקותיהם החברתיות, כולל באמצעות התעמרות במהגרים ובניית חומת הראווה היקרה על גבול מקסיקו. המיאוס מממשלו יוסיף ויגבר. לא היה אף נשיא בתולדות ארה"ב שעורר התנגדות ציבורית כה עזה כבר מהיום הראשון. תנועת האחות שלנו בארה"ב, 'אלטרנטיבה סוציאליסטית', אירגנה הפגנות של עשרות אלפים מייד עם היוודע התוצאות, ותנועת המחאה העממית הלכה וצברה תאוצה. יום המחאה הגדול בתולדות ארה"ב התארגן למחרת יום ההשבעה, תחת הכותרת "צעדת הנשים", כשמיליוני מפגינות ומפגינים שטפו את הרחובות, ועוד מאות אלפים ברחבי העולם. שורה של נושאים מאז עוררו עוד הפגנות משמעותיות. כפי שציינו חברינו בארה"ב, מדובר במרד הגדול ביותר בחברה האמריקאית מאז מלחמת וייטנאם.

מרקס תיאר, בהתייחסות למאבקים המעמדיים בצרפת באמצע המאה ה-19, איך התעצמות של מהפכת-נגד עשויה למלא תפקיד מדרבן מכריע עבור התעוררות כוחות של מהפכה. אפקט כזה בולט במקרים רבים ברמה העולמית כיום. במקביל לתנועת המחאה העממית המתמשכת נגד טראמפ, בשורה של ארצות בתגובה להסלמה בריאקציה פורצת התנגדות סוערת והמונית. כך המחישו למשל גם תנועות המחאה המרשימות – והמנצחות – נגד ההתקפה על זכות ההפלה בפולין ונגד הניסיון של שלטון ארדואן לקדם בחקיקה חנינה למקרי אונס של קטינות. במקביל למאבקי המגננה האלה לבלימת התקפות חדשות, התפתחו גם מאבקים התקפיים בדרישות לשיפור מצבן של נשים, כגון התנועה נגד רצח נשים בארגנטינה והתנועה למען זכות ההפלה באירלנד. מאבקים אלה מפגינים ביטחון עצמי מוגבר של נשים, במיוחד צעירות, בשורה של ארצות, כולל בעולם הניאו-קולוניאלי, ביכולת להיאבק ולהתארגן נגד צורות האפליה והדיכוי השונות הפוגעות בנשים, אך גם במסגרת מאבקים חברתיים רחבים יותר – כשפעמים רבות הגורמים הנחושים והלוחמניים ביותר במאבקים שמתפתחים הם נשים, שאף נדחפות לעמדות מובילות, כפי שניכר במאבקים ההמוניים של השנים האחרונות. שביתת עובדות היא שהתניעה לפני 100 שנה את המהפכה הרוסית, ומאבקי נשים כיום, שבדרך-כלל מגייסים גם גברים, עשויים להאיץ התעוררות של שכבות רחבות למאבקים כלליים יותר.

בזכות מאבקי שחרור של מיעוטים אתניים, של נשים ושל להט"ב, הושגו בחלק מהארצות שינויים חשובים ביותר בגישות חברתיות, באופן מובהק בקרב הדור הצעיר יותר, ואף נרשמו הישגים חקיקתיים מסוימים. כל אלה עשויים לחזק את הביטחון להמשך המאבקים לשוויון. למרבה הצער, הקפיטליזם מאיים על חלק מההישגים וחוסם את הדרך לאחריהם. ישנה כיום מפולת של תמרורי אזהרה מול האשליה הליברלית שמאבקי שחרור נגד דיכוי עמוק של קבוצות שונות בחברה יוכלו באמצעות התקדמות ליניארית להשיג לבסוף את מטרתם המלאה תחת המערכת הקפיטליסטית. צורות הדיכוי החברתי מושרשות במבנה החברתי המעוות, כך שמאבק עקבי לחיסול צורות הדיכוי הספציפיות דורש חיבור למאבק הרחב יותר, על בסיס מעמדי, לשינוי סוציאליסטי שיאפשר להתחיל לעקור מהשורש את כל צורות האפליה, הדיכוי ואי־השוויון בחברה.

על רקע חולשות במאבק המעמדי, במאבקים רבים ישנה השפעה של רעיונות המזהים כ"פוליטיקת זהויות" – כותרת למנעד של גישות פוליטיות בורגניות וזעיר־בורגניות, שחלקן נוטות לכיוון ממסדי־מני יותר וחלקן לכיוון שמאלי־רדיקלי יותר, ומתאפיינות בקידום אסטרטגיה למאבקי שחרור חברתיים על בסיס התארגנות צרה לפי שיוך לקבוצה הסובלת מדיכוי ספציפי בחברה. עצם התפתחות ההכרה בהשתייכות לקבוצה מדוכאת ספציפית ובפוטנציאל שקיים להתארגנות קולקטיבית למאבק בדיכוי מייצגת פעמים רבות שלב בלתי נמנע בתהליך של התעוררות חשובה מאין כמוה למאבק. עם זאת, במישור הפוליטי, גישות אלו על גווניהן מפספסות בניתוח השורשים החברתיים של הדיכוי ונעדרות גישה מעמדית רחבה. כתוצאה מכך, לעיתים הן מובילות מצד אחד לדיהוי שגוי של גורמי ריאקציה כאילו היו בעלי ברית למאבק ומצד שני הן אפילו מבודדות בפועל קמפינים מסוימים ואת המאבק בכלל עקב חולשה בדמות נטיות בדלניות. אולם פעמים רבות המגבלות של אותן גישות נחשפות תוך כדי מאבק ומובילות למסקנות כוללניות ורחבות יותר במישור הפוליטי, הכלכלי והחברתי באשר לאופי הדיכוי ולשינוי החברתי היסודי שנחוץ.

תחיית השמאל ובניית אלטרנטיבה פוליטית

זהו בהחלט לא רק העידן של טראמפ ומקביליו. הפוליטיקאי הפופולרי ביותר בארה"ב כיום הוא סנדרס, שמגדיר עצמו סוציאליסט ושהוביל קמפיין למען "מהפכה פוליטית נגד מעמד המיליארדרים". התמודדותו על מינוי המפלגה הדמוקרטית בבחירות הציתה התלהבות

וגייסה תמיכה מעשרות מיליוני אמריקאים. סקרים הראו שהיה לו סיכוי גבוה מלקלינטון להביס את טראמפ. לסנדרס היו אומנם חולשות פוליטיות מהותיות, ובהן החבירה למפלגה הדמוקרטית, האופורטוניזם ביחס למדיניות־החוץ האימפריאליסטית של ארה"ב, דחיית הדרישה להלאמת הבנקים והמונופולים, וההתגייסות לבסוף לתמיכה בקמפיין של קלינטון. אולם הוא בהחלט ייצג נקודת מיפנה היסטורית במצב הפוליטי בארה"ב. האסיפות ההמוניות שאירגן והתמיכה העצומה שהצליח לגייס שיקפו צמא לשינוי ואף דחפו אותו שמאלה, כולל ביחס לסוגיה הפלסטינית.

קמפיין ה"תקווה" החלול של אובמה ב-2008 ייצג עטיפה "חברתית" חדשה למפלגה הדמוקרטית, שהסוותה סדר־יום ניאוליברלי ומיליטריסטי בשירות מעמד בעלי ההון, ואותו סדר־יום סלל למעשה את הדרך לעלייתו של טראמפ. לעומת זאת, סנדרס גייס סביבו תמיכה המונית על בסיס דרישות קונקרטיות לרפורמות שמאליות, ובהן שכר מינימום של 15 דולר, ביטוח בריאות ציבורי מלא וביטול שכר הלימוד. תנועת 'אוקיפיי וול-סטריט' ב-2011, שקידמה מאבק של ה"99%", ובהמשך ההתפתחות של תנועת Black Lives Matter בשלהי כהונתו של מי שבישר לכאורה על "איחוי בין־גזעי", והפיכת סנדרס מסנאטור בשולי המערכת הפוליטית למנהיג ברמה הארצית, היו בין הסמלים הבולטים לתמורות העמוקות שהתחוללו בתודעה הפוליטית של מעמד העובדים ושל צעירים בארה"ב. הימין הניאו־שמרני ניסה לתייג את אובמה בזמנו כסוציאליסט כדי לעורר כלפיו התנגדות, אך העניין והתמיכה ברעיונות סוציאליסטיים, במובן הרחב, התחזקה בשנים האחרונות בלב־ליבה של המעצמה הקפיטליסטית החזקה בעולם. על הרקע הזה גם 'אלטרנטיבה סוציאליסטית' בארה"ב צברה מומנטום מרשים. לפי מכון הסקרים 'גאלופ', בשנים האחרונות כשליש מהציבור האמריקאי מביע יחס אוהד ל"סוציאליזם" וכעת מדובר גם ברוב הצעירים עד גיל שלושים¹⁹. בבחירות המקדימות, סנדרס השיג יותר קולות מצעירים עד גיל שלושים ממה שהשיגו קלינטון וטראמפ ביחד!

קורבין בבריטניה פרץ אף הוא לתודעה לאחר עשורים בשולי המערכת הפוליטית. הוא ניצח וכבש את ראשות מפלגת הלייבור וסחף התלהבות עצומה במיוחד מקרב מעמד העובדים – הלייבור שילשה את מספר חבריה, שעה שעובדים הצטרפו למפלגה בחתירה לקדם ביטוי

¹⁹ [סקר גאלופ, מאי 2016](#)

פוליטי לאינטרסים העצמאיים שלהם ולהדוף את האגף הפרו־קפיטליסטי במפלגה. בבחירות 2017 הלייבור בראשותו הגדילו משמעותית את כוחם על בסיס המצע השמאלי ביותר של הלייבור בעשורים האחרונים וקורבין נמצא בעמדה מועדפת לניצחון בבחירות הבאות (שייתכן שיוקדמו) ולהרכבת הממשלה הבאה. תרחיש כזה בלב אחת המעצמות הקפיטליסטיות העולמיות יצית התלהבות המונית ויוכל לתת דחיפה משמעותית למאבק המעמדי ולצמיחת השמאל באירופה וברמה העולמית. בו־זמנית, ממשלה רפורמיסטית בראשותו תהיה תחת לחץ עצום מצד המעמדות השליטים לקבל את תכתיביהם, ולהתגייסות המונית ולהתערבות משמאל יהיה משקל מכריע במצב כזה.

במדינת ספרד, מפלגת פודמוס, שהוקמה ב־2014 על בסיס מצע שמאלי של התנגדות לצנע, נהפכה למפלגה השלישית בגודלה מבחינה אלקטורלית, ועשויה להיות בעמדה להרכיב ממשלה בשנים הקרובות. בהשוואה לתנועת המחאה נגד הצנע ב־2011 (האינדיגנודוס, "הזועמים"), פודמוס משקפת קפיצה במסקנות הפוליטיות של שכבות רחבות, עם ההבנה שצריך להציב חלופה לממשלה הקפיטליסטית. בצרפת, שתי מפלגות הממסד הגדולות, הרפובליקנים והמפלגה ה"סוציאליסטית", נתונות במשבר ולראשונה לא הצליחו להגיע לסיבוב השני בבחירות לנשיאות. אך אל מול סכנת הפופוליזם של הימין הקיצוני בדמות לה־פן, מלנשון ייצג התעוררות המונית משמאל. הוא הלהיב עצרות המונים סביב תוכנית להעלאה דרסטית של המיסוי על ההון לטובת הרחבה מסיבית של השירותים הציבוריים. מלנשון השיג 3 מיליון קולות יותר מבבחירות 2012, וסיים כמועמד החזק ביותר בגילאי 18–24 (עם 30% מהקולות, לעומת 8% ב־2012).

עם זאת, הניסיון של מפלגת סיריזה ביוון, שנישאה על כתפי ההתנגדות לצנע בתוך שנים ספורות מאחוזי תמיכה בודדים עד להשגת השלטון בינואר 2015, ממחיש את הסכנות שבתוכנית פוליטית חלשה ובהיעדר הכנה לעימות חזיתי עם המעמדות השליטים. כפי שהסבירו חברינו מתנועת 'קסקינימה' (חטיבת יוון של ה-CWI), סיריזה נהפכה למוציאה־לפועל של ההתקפות על מעמד העובדים היווני בשירות בעלי ההון האירופים והמערכת הקפיטליסטית, וזאת דווקא אחרי שהציבור היווני בעט בתכתיבי הצנע של ה"טרויקה" במשאל־העם ביולי 2015. השמאל הרפורמיסטי ברמה הבינלאומית, לרבות גורמים בולטים במק"י בישראל, צידד בטענה שלסיריזה "לא הייתה ברירה". סלבווי ז'יז'ק השווה את

ההתקפלות של ממשלת סיריזה בפני הטרזיקה להסכם ברסט־ליטובסק בין רוסיה המהפכנית לגרמניה ב־1918 – כלומר, לשיטתו מדובר היה בוותורים גדולים שנכפו בשל יחסי הכוחות ושנועדו להרוויח זמן כדי להגן על המהפכה. רק שבשונה מרוסיה המהפכנית באותה העת, ממשלת סיריזה הותירה את מעמד העובדים היווני עמוק במשבר שהבטיחה להוביל את הדרך החוצה ממנו. לא הייתה לה אסטרטגיית יציאה. היא טיפחה את האשליה ש"הידברות" תעבוד מול הדיקטטורה הכלכלית של ההון. היא הציבה דוגמה לכניעה אופורטוניסטית במאבק, לא לנסיגה טקטית לצורך התקדמות אסטרטגית.

ממשלה סוציאליסטית ביוון הייתה צריכה להסתמך על הכוח של מעמד העובדים, שנאבק בצנע במקומות העבודה, ברחובות ובקלפי, כדי לסיים עם המערכת הקפיטליסטית דרך הכרזה על ביטול החוב הלאומי, העברה לבעלות ציבורית של הבנקים ומוקדי השליטה במשק, בשליטה ובניהול דמוקרטיים של מעמד העובדים, וקריאה אינטרנציונליסטית לעובדים ולצעירים בשאר אירופה וברמה העולמית להצטרף למאבק נגד שלטון ההון ולשינוי סוציאליסטי. גישה כזו הייתה מכה הדים ועושה היסטוריה. לעומת זאת, ההימנעות מפתרון המשבר הובילה בינתיים לצלילת התמיכה בסיריזה, מה שמאפשר לימין המסורתי בדמות מפלגת 'הדמוקרטיה החדשה' ליהנות מההפקר, וגם כוחות ימין קיצוני נוסח מפלגת 'השחר המוזהב' הניאו־פשיסטית עלולים להרוויח מהמצב.

הצעדים המינימליים נגד הצנע שממשלת סיריזה הבטיחה לקדם נתקלו בהתנגדות עזה מצד האליטות השליטות והמוסדות הקפיטליסטיים באירופה וביוון עצמה. סיריזה בגדה כבר ברגע העימות הראשון וערקה לצד הימין הקפיטליסטי – כולל ביחסה האוהד לממשלת הימין בישראל ובהידוק חסר התקדים של קשריה הצבאיים עם ישראל. בגידה מהירה כזו לא הייתה בלתי נמנעת, אפילו על בסיס קפיטליסטי. עם זאת, גם הנהגה רפורמיסטית נאמנה יותר, דמוקרטית יותר ושמאלית יותר מסיריזה הייתה נותרת מוגבלת מבחינת מרחב הפעולה שלה לרפורמות ולריסון המשבר הכלכלי מבלי להוביל לסיום הקפיטליזם. המשבר הקפיטליסטי מותיר כיום מרחב פעולה מצומצם למדי עבור ממשלות רפורמיסטיות. "ללא רפורמות אין רפורמיזם, ללא קפיטליזם משגשג אין רפורמות. האגף הרפורמיסטי־ימני נהפך לקונטרה־

רפורמיסטי במובן הזה שהוא מסייע לבורגנות, ישירות או בעקיפין, לרסק את הישגי העבר של מעמד העובדים", כפי שהסביר בזמנו טרוצקי בהקשר של המשבר של שנות ה-1930²⁰.

בוונצואלה, השלטון הצ'אביסטי, שעלה כחלק מתהליך של מהפכה, הצליח אומנם "לקנות זמן" בעזרת כספי הנפט, אך עם צלילת מחירי הנפט זה נגמר. גם כשהמונים התגייסו שוב ושוב למען המהפכה, השלטון הצ'אביסטי, למרות רטוריקה "סוציאליסטית", נמנע מלהוביל להכרעת המעמד השליט והמערכת הקפיטליסטית. לצד רדיפה פוליטית דרקונית גם של אופוזיציה משמאל, רפורמות מוגבלות לא הספיקו כדי למנוע משבר כלכלי מעמיק, והתגברות של חוסר שביעות רצון בקרב שכבות רחבות. הימין הניאו-ליברלי הרים ראש לאחר מותו של צ'אבס והקיטוב הפוליטי הגיע לשיא חדש ב-2017 עם יסודות של מלחמת אזרחים, שעה שהנשיא ה"יורש" מדורו מקדם מהפכת-נגד פרו-קפיטליסטית, אל מול הכוחות של מהפכת-הנגד שמייצג הימין הניאו-ליברלי. המשבר הוא לא תוצאה של "מדיניות סוציאליסטית" אלא של התקפות מצד ההון המקומי והעולמי, ושל ממשלה שמנסה בכוח להמשיך לנהל מערכת קפיטליסטית מקרטעת על חשבון העובדים והעניים.

ודאי בעידן של משבר קפיטליסטי, המעמדות השליטים מבקשים להטמיע את המנטרה ש"אין אלטרנטיבה" לאופן בו מתארגנת החברה כיום ולקרע את הדיון הציבורי על שיטה סוציאליסטית מודרנית, במיוחד באמצעות הפחדה דמגוגית מפני חזרה של הכישלון הסטליניסטי. המשטר הסטליניסטי שאפיין את ברית-המועצות צמח כתוצאה ממהפכת-נגד רצחנית, שרמסה את המורשת האמיתית של מאורע השחרור החברתי החשוב בהיסטוריה עד ימינו. מאה שנה חלפו מאז המהפכה החברתית שהלכה הכי רחוק, עם הקמתה לראשונה של מדינת עובדים מהפכנית. מהפכת-הנגד הסטליניסטית התאפשרה בנסיבות היסטוריות יוצאות-דופן: החורבן שהותירו מלחמת העולם הראשונה, מלחמת האזרחים וההתערבות הצבאית של המעצמות האימפריאליסטיות; נחשלות כלכלית, בעיות של בערות המונית ובאופן מכריע בידודה של המהפכה החברתית לרוסיה מאחר שתנועות מהפכניות המוניות בשורה של ארצות החל מגרמניה והונגריה דוכאו והובסו. התלכדות הנסיבות איפשרה לסטליניזם להטביע בדם את המהפכה, אך לא החזירה לחלוטין את המצב החברתי לקדמותו. למרות כל העיוותים העמוקים, ברית-המועצות ירשה מהמהפכה את עמוד התווך של המשק

---

²⁰ [Once More on Centrism](#), טרוצקי, מרץ 1934

הציבורי המתוכנן, שאיפשר תחילה את הפיכתה מכלכלה נחשלת למעצמת-על, אולם באופן בלתי נמנע, בהיעדר דמוקרטיה, הפוטנציאל שלו נחנק בידי הביורוקרטיה הטוטליטרית.

המדינה הסטליניסטית לא ייצגה מערכת סוציאליסטית אלא תהליך של נסיגה במהפכה סוציאליסטית. ה-CWI ומאבק סוציאליסטי מגיעים מהמסורת הפוליטית הגאה של אותם כוחות שמאל שהמשיכו להיאבק על בסיס העקרונות של מרקסיזם מהפכני, בדמות התנועה הטרוצקיסטית. השמאל המרקסיסטי הזהיר שהמשטר הפוסט-קפיטליסטי הסטליניסטי מייצג מצב ביניים ושהקפיטליזם יחזור לרוסיה ולמדינות אחרות ששכפלו "מלמעלה" את הדגם שלה, אם מעמד העובדים לא יצליח להוביל בהן מהפכה פוליטית שתבטיח שליטה דמוקרטית של מעמד העובדים במערכת הפוליטית ובכלכלה, כחלק מהמאבק הבינלאומי להפלת המערכת הקפיטליסטית הגלובלית ולשינוי סוציאליסטי. הפוטנציאל להתממשות של מהפכה כזו ולהתממשות מהפכה חברתית גם במערב הקפיטליסטי הודגם בשורה של התקוממויות המונים מהפכניות במאה שעברה. כיום, בתרחיש של מהפכה חברתית מוצלחת, שתביא לכינון דמוקרטיה סוציאליסטית מודרנית, תנאי הפיתוח הכלכלי, ההשכלה ותקשורת המונים ישמשו בלם עצום נגד עצם ההיתכנות של השתלטות של אליטה ביורוקרטית והסתאבות סטליניסטית. הלקחים ההיסטוריים מוכרחים לשמש כדי להבטיח שהמהפכות החברתיות של המאה ה-21 יוכלו לנצח ולהתחיל לארגן את החברה הדמוקרטית והחופשית ביותר בהיסטוריה.

התארגנויות השמאל החדשות ומנהיגי השמאל החדשים מייצגים זינוק חשוב והיסטורי במודעות הפוליטית של שכבות המוניות, שלמרות הבלבול הפוליטי שזרע הניאו-ליברליזם, ממשיכה להתפתח דרך ההתמודדות עם השלכות המשבר ובחינת הפתרונות של כוחות פוליטיים שונים. הפער בין המשימות הפוליטיות שנדרשות אובייקטיבית לבין המסקנות הפוליטיות מצטמצם. אולם הזרמים הפוליטיים השמאליים החדשים שמצליחים לגייס תמיכה המונית, על רקע תסיסה פוליטית בקרב שכבות מעמד עובדים ומעמד ביניים, משקפים עדיין שלב ראשוני יחסית בהתפתחות הדיאלקטית של מסקנות מעמדיות, אנטי-קפיטליסטיות וסוציאליסטיות, דרך התמודדות עם אשליות מסוימות מתקופות קודמות והתגבשות של תובנות רדיקליות חדשות בנוגע לשינוי הנחוץ.

התנועות הפוליטיות החדשות בשמאל מתאפיינות בדרך-כלל בפופוליזם שמאלי (כשהמונח פופוליזם מתייחס למגוון תופעות פוליטיות שמבוססות על ייצוג פוליטי מעורפל יחסית של "האדם הפשוט" ו"העם" אל מול ה"אליטות"). חלקן מגדירות עצמן סוציאליסטיות, שעה שהתוכנית הפוליטית שהן מקדמות נוטה לכלול יסודות של רפורמיזם "מתון", שחותר למעשה לתקן את המערכת הקפיטליסטית. סנדרס, קורבין ומלנשון מקדמים במישור הכלכלי בעיקר צעדים קיינסיאניים. סיריזה נבחרה על סמך תוכנית מגננה לעצירת הצנע ולביטול הגזירות, אך אפילו לא להשגת שיפור מהותי נוסף בתנאי המחיה. בכך ניכר עדיין הפער בהשוואה לאגפי הרפורמיזם השמאלי והנחוש יותר במפלגות הסוציאלי-דמוקרטיות ברחבי העולם עד לעליית הניאו-ליברליזם, שקידמו בין השאר הלאמות של מגזרי המפתח במשק.

אולם ככל שהמשבר הקפיטליסטי יתפתח וככל שהמאבק המעמדי יתפתח לאורך השנים הבאות, ניתן לצפות לצמיחת תנועות שמאליות חדשות נוספות, על בסיס פוליטי מנוסה ומגובש יותר – לרבות זרמים עקביים יותר של רפורמיזם שמאלי אנטי-קפיטליסטי (החותרים להחליף את הקפיטליזם במערכת סוציאליסטית באמצעות רפורמות), ואף זרמים שמאליים יותר המזוהים עם נטייה צנטריסטית (התווך הפוליטי שבין עמדה רפורמיסטית למהפכנית, שמתאפיין ברטוריקה המקדמת מהפכה לצד אימוץ עמדה רפורמיסטית ברגעי מבחן). התהליך הזה צפוי להתרחש עם תזוזה שמאלה של בסיס התמיכה החברתי של המפלגות והמנהיגים המהווים נקודות התייחסות שמאליות, ולבבוש אופי מעמדי מובחן יותר, כמו גם עם השינוי באופיין של התארגנויות קיימות וצמיחתן של התארגנויות נוספות.

השמאל הסוציאליסטי והמרקסיסטי בהחלט עדיין לא מסוגל להיכנס באופן מלא לריק הפוליטי בקרב מעמד העובדים ולבנות בסיס ארגוני המוני, אך המצב כיום יוצר הזדמנויות חדשות הן לבניית הכוחות של המרקסיזם והן לבניית ארגוני מאבק רחבים יותר של מעמד העובדים ושכבות קרובות. הצטרפות 'השמאל המהפכני' (IR) במדינת ספרד, בוונצואלה ובמקסיקו לשורות ה-CWI ב-2017 מייצגת לא רק זינוק חשוב נוסף בבניית הכוח של המרקסיזם המהפכני ברמה הבינלאומית אלא גם את הפוטנציאל לשילובי כוחות נוספים בתקופה הבאה. ה-CWI הוכיח שהוא מצליח להתרחב מספרית וגיאוגרפית, ובמספר ארצות מפתח הוא נהפך לגורם משפיע בשמאל ובמאבקים ברמה הארצית. הפוטנציאל לקידום בנייתה של מפלגה עולמית של מהפכה סוציאליסטית גדול היום מכפי שהיה במשך שנות דור.